

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

**Meze projevů náboženského vyznání
v současných demokratických státech**

Diplomová práce

Anna Vobroučková

Plzeň 2024

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ
KATEDRA EVROPSKÉHO A ÚSTAVNÍHO
PRÁVA

Studijní program: Právo a právní věda (M6805)

Obor: Právo

**Meze projevů náboženského vyznání
v současných demokratických státech**

Diplomová práce

Vedoucí práce: JUDr. Zuzana Vostrá, PhD.

Anna Vobroučková

Plzeň 2024

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a veškeré použité prameny, literaturu a jiné zdroje jsem řádně uvedla v seznamu použité literatury.

V Plzni dne 30. 3. 2024

Aneta Vobroučková

Touto cestou bych chtěla cestou poděkovat JUDr. Zuzaně Vostré PhD. za odborné připomínky a cenné rady. Děkuji také rodině, přátelům, mému příteli a jmenovitě mé drahé přítelkyni Lence Švancarové za podporu a trpělivost během celého studia a při psaní této práce především.

Obsah

ÚVOD.....	1
1 HISTORICKÝ VÝVOJ NÁBOŽENSKÉ SVOBODY V SOUČASNÝCH DEMOKRATICKÝCH STÁTECH	3
1.1 ČESKÁ REPUBLIKA.....	6
1.1.1 <i>Středověk a předbělohorské období</i>	6
1.1.2 <i>Husitské hnutí</i>	6
1.1.3 <i>Vývoj po Bílé hoře a rekatolizace</i>	9
1.1.4 <i>Období osvícenství</i>	10
1.1.5 <i>19. století a národní obrození</i>	11
1.1.6 <i>První republika</i>	12
1.1.7 <i>Komunistický režim (1948–1989)</i>	12
1.2 FRANCIE.....	15
1.2.1 <i>Středověk a raný novověk</i>	15
1.3 POLSKO.....	16
1.3.1 <i>Středověk a Polsko-litevská unie</i>	16
1.3.2 <i>Dělení Polska a období ztráty nezávislosti</i>	17
1.4 NĚMECKO.....	18
1.4.1 <i>16. století</i>	18
1.4.2 <i>Osvícenství</i>	20
1.5 NÁBOŽENSKÁ SVOBODA A NÁBOŽENSKÁ TOLERANCE.....	21
2 SVOBODA NÁBOŽENSKÉHO VYZNÁNÍ A JEJÍ MEZE V ÚSTAVNÍCH SYSTÉMECH.....	22
2.1 DEFINICE NÁBOŽENSTVÍ.....	23
2.2 DEFINICE PRÁVA NA SVOBODU VYZNÁNÍ.....	24
2.3 ZAKOTVENÍ SVOBODY VYZNÁNÍ V MEZINÁRODNÍCH SMLOUVÁCH A EU.....	25
2.3.1 <i>Další mezinárodní smlouvy</i>	29
2.4 NÁBOŽENSKÁ SVOBODA DE LEGE LATA ČESKÁ REPUBLIKA.....	30
2.4.1 <i>Ústavní dokumenty</i>	31
2.4.2 <i>Zákony</i>	34
2.5 NÁBOŽENSKÁ SVOBODA VE VYBRANÝCH DEMOKRATICKÝCH STÁTECH.....	36
2.5.1 <i>Francie</i>	37
2.5.2 <i>Polsko</i>	42
2.5.3 <i>Německo</i>	45
2.5.4 <i>Shrnutí</i>	48
3 OMEZENÍ PROJEVŮ NÁBOŽENSKÉHO VYZNÁNÍ V SOUČASNÝCH DEMOKRATICKÝCH	
STÁTECH.....	50
3.1 PRÁVNÍ OMEZENÍ NÁBOŽENSKÉHO VYZNÁNÍ.....	50
3.2 LEGITIMNÍ ZÁSAH.....	51
3.3 URČENÍ PROPORCIONÁLNÍ MÍRY.....	52
3.4 POLSKO.....	53
3.5 ČESKÁ REPUBLIKA.....	55
3.6 NĚMECKO.....	60
4 JEDNOTLIVÉ PROJEVY NÁBOŽENSKÉHO VYZNÁNÍ V SOUDNÍ JUDIKATUŘE VYBRANÝCH	
STÁTŮ.....	62
4.1 POLSKO.....	62
4.2 NĚMECKO.....	65

4.3	FRANCIE.....	73
4.4	ESLP NÁBOŽENSKÁ SVOBODA – VĚZNICE.....	78
	ZÁVĚR.....	79
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	81
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	91
	RESUME.....	92

Úvod

Problematika náboženských svobod a mezí a jejich projevům je velice komplikovaná. Otázkou není, zda nelze určit míru jejich ochrany či omezení. Ale zda lze určit samotná práva a povinnosti tak, aby byly jednoznačné. Touto problematikou je nutné se zabývat a přispět k ní každým názorem. Přesto je třeba konstatovat, že oblast zkoumání je velmi široká a přes metodu analýzy a vyvozování závěrů obtížná. Tato obtížnost nevychází z nemožnosti pochopit principy svobod, ale z hlediska jejich aplikace na různé podmínky.

V průběhu mého akademického výzkumu jsem se rozhodla zaměřit na analytické studium mezí projevů náboženského vyznání v Polsku, Francii, Německu a České republice, s cílem prozkoumat jejich rozsáhlé a detailní historické kontexty, které jsou zásadní pro pochopení konceptualizace práva na svobodu vyznání. Toto zaměření bylo motivováno aspirací důkladněji prozkoumat dynamiky, které přispěly k institucionalizaci tohoto práva na jak národní, tak mezinárodní úrovni v rámci zkoumaných států.

Prostřednictvím podrobné analýzy historických a právních dokumentů a událostí, začínaje zkoumáním vztahu mezi státem a náboženskými institucemi a postupně se přesunující k vývoji náboženské tolerance až k adopci náboženské svobody, je možné nejen identifikovat klíčové faktory ovlivňující tyto procesy, ale také pochopit různorodost přístupů k náboženské svobodě v rámci jednotlivých státních režimů. Toto porozumění událostem v daných státech nám umožňuje lépe analyzovat a chápat, z jakých právních a kulturních tradic tyto státy vycházejí při přístupu k náboženským projevům a jaké limity projevů náboženského vyznání jsou v těchto státech aplikovány.

Domnívám se, že existuje určitá obecná mezinárodní a ústavní zakotvení svobody náboženství, nicméně specifický kulturní, historický a principiální kontext jednotlivých států hraje klíčovou roli v definování hranic tolerance v kontextu náboženské svobody v daném státě.

Důraz je kladen na judikaturu ESLP, protože právě skrze konkrétní individuální případy lze lépe porozumět, kde se nachází ony meze náboženské svobody.

Hlavním cílem práce je tedy nejen přispět k hlubšímu pochopení specifik náboženských svobod a jejich omezení ve vybraných státech, ale také poskytnout ucelený pohled na složitost a multidimenzionalitu této problematiky, která se dynamicky vyvíjí, tak jako naše společnost.

1 Historický vývoj náboženské svobody v současných demokratických státech

Náboženská svoboda patří k základním právům člověka a je historicky jednou z nejstarších svobod. Vyjadřuje totiž vztah člověka k okolnímu světu z hlediska svojí existence a smyslu života.¹ Mnoho pojednání o náboženství vychází z potřeby člověka naplnit smysl svého života a ukázat, že duchovní rozměr přetrvává, když materiální končí. Také proto jsou náboženské svobody jednou z nejdůležitějších podmínek existence lidstva a každé jejich potlačování vede k omezování dalších svobod. Proto se zaměřuji na náboženství jako základní rys dalších svobod projevu, slova, pohybu a ostatních svobod, které byly právě prostřednictvím náboženství potlačovány. Univerzálnost náboženství ²(a tím samozřejmě není myšleno ostrakizování nevěřících) spočívá v uplatnění a prosazení mnohem hlubších principů lidských svobod, o které bojujeme a které si prostřednictvím náboženství uvědomujeme.

Samo náboženství má svoje vnitřní problémy se svobodou. Existuje náboženská netolerance, vnucování dogmat nebo dokonce ovlivňování výběru a života lidí. Samozřejmě je paradoxní a je třeba se s tím vypořádat, že náboženství prostřednictvím církve omezovalo svobody a tím vlastně popíralo svůj svobodný princip. Víra nespočívá totiž na popírání názorů náboženství nerelevantních, ale na tom, že přijetím jiných názorů naopak posilujeme náboženskou víru. Přijímání a akceptování jiných názorů posiluje toho, kdo je akceptuje. Totéž pak platí pro společnost, která je povinná uznávat víru, přestože může být a v ČR také je velmi materialistická.

Jeden omyl je však třeba vysvětlit hned na začátku. Filozofie odděluje dosti mechanicky idealismus od materializmu. Případně ještě metafyzické jevy řadí do třetí kolonky filozofických pojmů a řádů. Nakolik je náboženství idealistické a vycházející z ideje, je možné poměrně argumentačně polemizovat. Známe totiž

¹ ŠIMEČKOVÁ, Eva. *Zákaz diskriminace v pracovněprávních vztazích*. Praha: Leges, 2020. Teoretik. ISBN 978-80-7502-470-1, s. 196.

² KREJČÍ, Oskar. *Lidská práva*. Praha: Professional Publishing, 2011. ISBN 978-80-7431-056-0, s. 15.

zcela fyzické příklady Ježíše, apoštolů, jejich odkazy, máme nejčtenější knihu Bibli a máme také konkrétní existenci člověka, který má svoji víru a který žije a pracuje. Oddělování je pak mechanickým omylem lidstva, protože za víru se nejen žilo, ale také bojovalo a ideál víry nespočívá jen v duchovním principu, ale také v denní aplikaci víry, kde musí být zajištěna maximální svoboda stejně jako podstata existence.

Uvedená tvrzení tak mají navodit situaci, kdy k projevům víry jsou nezbytně nejen soukromé prostředky, ale také veřejné. Tedy ochrana práv osob, které víru prezentují a které ji vyznávají. Aby měli možnost projevu, života ve víře a veřejně ji mohli prezentovat.

Meze náboženské svobody spočívají v objektivních principech zachování svobod jiných projevů. Tedy v tom, že náboženská svoboda nesmí potlačovat svobodu například protináboženských postojů a tvrzení. Jak se v minulosti často stávalo. Když existoval princip propojení státu a náboženství, pak docházelo k excesům. Ty nejsou pozitivní. Církev potlačovala práva lidí, a tudíž byly proti jejich postupům voleny různé prostředky odporu. Odpor však vždy přeroste v opačný extrém, kdy naopak jsou potlačovány také obecně respektované svobody. V historii se tak dělo například při Francouzské revoluci, při revoluci v Rusku a třeba v nedávné době při nástupu Talibanu³.

Proč si tedy klást otázku míry náboženské svobody? Protože meze svobody sice nejsou bez hranic, ale určuje je právní řád a jeho výkonná složka – tedy státní moc.⁴ A náboženství na jednu stranu musí mít absolutní⁵ možnost projevu, ale na stranu druhou musí uznávat jiný názor a dovolit jeho projev, což se mnohdy nedělo a neděje například v islámských zemích. Meze náboženské svobody jsou

³ V srpnu 2021 radikální hnutí Taliban obsadilo Afghánistán, převzalo vládu nad zemí a následně hnutí prohlásilo, že válka v zemi skončila. Hnutí Taliban vládlo v Afghánistánu v letech 1996-2001. Po dohodě mezi Spojenými státy americkými a hnutím Taliban z února roku 2020, opustila zahraniční vojska Afghánistán, což vedlo k výše zmíněným událostem. Radikální hnutí prokazatelně omezuje základní práva a svobody (která byla doposud garantovaná afghánskou vládou) obyvatelům země, v důsledku jejich fanatické islámské víry.

⁴ Viz. Čl. 2 odst. 3 Ústavního zákona č. 1/1993 Sb., který zakotvuje zásadu enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí. „*Veřejnou moc lze uplatňovat jen v případech, mezích a způsobech, které stanoví zákon.*“

⁵ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7380-261-5, s. 324-325.

tedy dané nikoliv jejím vnějším projevem, ale jejím vlivem na kulturu a život člověka, který se projevuje jinak, než náboženství hlásá a prezentuje. V dnešní kosmopolitní⁶ společnosti často dochází ke střetům odlišných náboženských kultur, které nerespektují zákonné meze projevů náboženské víry. D. Spratek nazývá mísení odlišných náboženských kultur⁷ „střetem civilizací“.⁸

O moderní formě náboženství lze mluvit nebo spíše o jeho nástupu až od 16. století.⁹ Meze náboženské svobody do té doby byly pojaty v závislosti na oficiálním přístupu k náboženství a byly potlačovány nebo vynucovány státem a církví společně.¹⁰ Paradoxně náboženské svobody se začaly uplatňovat z důvodů náboženských válek, kde docházelo ke střetu dogmat a různých výkladů náboženské literatury a vyznání.

Podstatou bylo ohrožení moci katolické církve, protože vedle této církve se začaly objevovat tzv. protestantské církve, které měnily přístup k víře. Vzhledem k narůstajícímu počtu těchto věřících a jejich tlaku na stát, pak musela být řešena otázka míry jejich svobod a možnost projevů.

Nyní se zaměřím na historický vývoj náboženské svobody ve vybraných státech včetně území nynější České republiky.

⁶ Výraz „kosmopolitismus“ zavedli Stoikové. Viz LUDVÍKOVSKÝ, Ladislav: Předmluva. In: CICERO, Marcus Tullius: O povinnostech. Praha: Svoboda, 1970, s. 12

⁷ „Multikulturalismus je ideologie podporující společnost skládající se z rozličných kultur, národů, etnik a ras, ze kterých má mít každý ve společnosti stejná práva.“ Viz. MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Lidské práva, kultura a náboženství*. Praha: Leges, [2014]. Teoretik. ISBN 978-80-7502-063-5, s. 25.

⁸ SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008. Deus et gentes. ISBN 978-80-87127-13-1, s. Úvod.

⁹ SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008. Deus et gentes. ISBN 978-80-87127-13-1, s. 29-30.

¹⁰ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 239 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-135-9, s. 17.

1.1 Česká republika

Historie svobody vyznání na území dnešní České republiky je bohatá a proměnlivá, reflektující různé politické a náboženské vlivy v průběhu staletí.

1.1.1 Středověk a předbělohorské období

V období středověku byla dominantním náboženstvím v českých zemích katolická církev. Svoboda vyznání byla výrazně omezená (jako ve většině Evropy), i když existovaly náboženské minority. Náboženské a politické normy byly úzce provázány, a instituce církve měla významný vliv na společenské, kulturní i politické záležitosti.

V raném středověku bylo křesťanství postupně šířeno mezi slovanské obyvatelstvo a po přijetí křesťanství knížetem Bořivojem I. a jeho manželkou Ludmilou na konci 9. století se stalo dominantním náboženstvím.¹¹

Křesťanství bylo posíleno během vlády jejich syna, svatého Václava, poté za vlády Boleslava I. a Boleslava II. a s rostoucím vlivem římskokatolické církve se stalo jediným oficiálně tolerovaným náboženstvím.¹²

1.1.2 Husitské hnutí

V 15. století vzniklo husitské hnutí, které se postavilo proti některým aspektům katolické církve a vedlo k větší náboženské toleranci, alespoň mezi různými křesťanskými denominacemi.

Hnutí, které následovalo po popravě mistra Jana Husa v roce 1415, odmítalo mnoho katolických dogmat a rituálů a usilovalo o reformu církve. Husité byli zastánci především čtyř artikul pražských, které zahrnovaly přijímání podobojí (tj.

¹¹ HRDINA, Ignác Antonín. *Texty ke studiu konfesního práva*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1372-7, s. 11.

¹² VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9, s. 68-69.

podávání chleba i vína při eucharistii všem věřícím), svobodné kázání Božího slova, zabavení majetku církve a potrestání smrtelných hříchů u duchovních.¹³

V otázce náboženské tolerance se situace různila v závislosti na konkrétním období a frakci husitů. V počáteční fázi hnutí, kdy šlo především o reformu církve a boj proti korupci v církevních strukturách, můžeme hovořit o určité míře tolerance, jelikož husité nechtěli rozdělení křesťanstva, ale jeho obnovu. Nicméně, jakmile se husitské hnutí rozrostlo a rozdělilo na více frakcí s různými náboženskými přesvědčeními, situace se stávala komplikovanější. Byly zde umírněné frakce, jako utrakvisté, kteří usilovali o smířlivější přístup a byli ochotni vyjednávat s katolickou církví a zastávali relativně tolerantnější náboženský postoj. Na druhé straně stáli radikální husité (tzv. táborská či orphanská sekta), kteří zaujíмали striktnější postoj a byli méně nakloněni kompromisu s katolíky nebo jakoukoliv formou odchylky od svých přesvědčení.¹⁴

V praxi husitské války vedly ke konfliktům, které byly značně nábožensky motivované, a to nejen mezi katolíky a husity, ale i mezi různými skupinami husitů navzájem. Tyto konflikty často neumožňovaly vysokou míru náboženské tolerance, ačkoliv v obecné rovině byla snaha o širší přístup k náboženským praktikám a zjednodušení církevního rituálu.

Po skončení husitských válek a uzavření Basilejských kompaktát v roce 1436 došlo k nějaké formě náboženského soužití mezi utrakvisty a katolíky v Čechách, ale tato situace byla často napjatá a podléhala politickým i náboženským tlakům. Náboženská tolerance byla tedy v rámci husitského hnutí a následných konfliktů spíše proměnlivá a podmíněná konkrétními politickými a sociálními okolnostmi. Basilejská kompaktáta byla dohoda uzavřená v roce 1433 mezi zástupci katolické církve a vůdci husitského hnutí během Basilejsko-ferrarsko-florentského koncilu.

¹³ HRDINA, Ignác Antonín. *Texty ke studiu konfesního práva*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1372-7, s. 121-124.

¹⁴ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9, s. 83.

Tato dohoda měla řešit náboženské spory, které vypukly v českých zemích po upálení mistra Jana Husa v roce 1415 a následných husitských válkách.

Kompaktáta obsahovala několik důležitých ústupků ze strany katolické církve vůči českým zemím, které měly umožnit návrat husitů do lůna církve.

Byla uznána čtyři artikula pražská, která byla stěžejní pro husitskou doktrínu:

1. Svobodné kázání Božího slova.
2. Přijímání svátosti ve dvou formách (podobách), tedy jak chleba, tak vína pro laiky (sub utraque specie).
3. Kázání a šíření náboženských pravd ve srozumitelném jazyce, nejen latinsky.
4. Potírání hříchu v církevní hierarchii a mezi duchovními.

Kompaktáta také uznávala husitské kněze a povolovala laikům přijímat eucharistii pod obojí způsobou, což bylo pro husity klíčové.¹⁵

Nicméně, tato dohoda nebyla plně přijata všemi stranami. Někteří husité, zejména radikální táborité, ji odmítli, protože neposkytovala dostatečné záruky pro jejich reformy. Na straně katolické církve pak byla kompaktáta vnímána jako dočasné řešení, které by mělo být později nahrazeno plným podřízením se autoritě papeže a církevních dogmat. Konflikty mezi husity a katolíky v českých zemích tedy pokračovaly i po uzavření Basilejské kompaktáty, a to až do vyhlášení míru a uzavření smlouvy v Jihlavě v roce 1436, která definitivně potvrdila náboženskou svobodu v českých zemích.¹⁶

1.1.3 Vývoj po Bílé hoře a rekatolizace

"Rudolfův Majestát," neboli Rudolfův majestátní list, byl vydán císařem Rudolfem II. dne 9. července 1609. Tento dokument je známý také pod názvem

¹⁵ VLADÁR V. *Dejiny církevního práva*, str. 337-339 VLADÁR, Vojtech. *Dejiny církevního práva*. Vydání první. Praha: Leges, 2017. Student. ISBN 978-80-7502-238-7, s. 337-339.

¹⁶ VALEŠ, Václav. *Konfesionální právo: průvodce studiem*. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9, s. 83–84.

Rudolfův toleranční patent. Jednalo se o základní právní akt, který uznával náboženskou svobodu v Českých zemích (tedy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku), které byly v té době součástí Habsburské monarchie.¹⁷

Majestát poskytoval svobody příslušníkům utrakvistické (husitské) a evangelické církve augsburského vyznání (luteráni). Podle tohoto dokumentu měli tyto skupiny právo na svobodný výkon svého náboženství, mohli si volit své duchovní a zakládat školy.¹⁸ Tento dokument přispěl k dočasnému uklidnění náboženské situace v zemi, nicméně náboženské napětí pokračovalo, a nakonec vyústilo v třicetiletou válku počínaje defenestrací v Praze v roce 1618.¹⁹

Majestát byl později oficiálně Ferdinandem II. v roce 1627 zrušen Obnověným zřízením zemským, které opět podrobilo nekatolíky represi a nastolilo katolickou konfesionalizaci jako státní politiku.²⁰ Právo na svobodu vyznání bylo v Českých zemích v plné míře obnoveno až po mnoha staletích Josefem II., konkrétně v podobě Tolerančního patentu z roku 1781.

Po porážce stavovského povstání a bitvě na Bílé hoře v roce 1620 nastoupila protireformační politika a rekatolizace, což vedlo k opětovnému potlačení náboženské svobody a vynucené konverzi nekatolíků na katolicismus.²¹ Tento proces měl zásadní dopad na sociální, politické a náboženské uspořádání českých zemí a výrazně ovlivnil historii regionu. Rekatolizace také přispěla k dlouhodobému oslabení vlivu české šlechty a obnově mocenského postavení Habsburků.

¹⁷ ADAMOVIČ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619 / Karolína Adamovičová*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2009. Ediční řada Ústavu státu a práva AV ČR. ISBN 978-80-904024-9-2, s. 18

¹⁸ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9, s. 93.

¹⁹ ADAMOVIČ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619 / Karolína Adamovičová*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2009. 182 s. Ediční řada Ústavu státu a práva AV ČR. ISBN 978-80-904024-9-2, s. 24-25.

²⁰ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9, s. 101.

²¹ Tamtéž, s. 98

Můžeme si povšimnout, že povětšinou se hovoří o náboženské toleranci, nikoliv o právu.

1.1.4 Období osvícenství

V 18. století za vlády Marie Terezie a jejího syna Josefa II. došlo k určitému uvolnění náboženského útlaku.

Toleranční patent, vydán císařem Josefem II. Habsburským dne 13. října 1781, jenž nesl oficiální název „Patent o odstranění závad v náboženských záležitostech“, měl významný vliv na právo na svobodu vyznání v habsburské monarchii, protože umožnil větší náboženskou toleranci v dosud převážně katolickém státě.

Patent především formálně uznal právo na veřejné vyznávání víry evangelickým luteránům, kalvinistům a pravoslavným křesťanům. Židům se v rámci patentu uznávalo právo na soukromé vyznávání jejich náboženství, což byl krok směrem k jejich pozdější integraci a emancipaci, i když jim byla plná náboženská svoboda přiznána až později.²²

Vydání Tolerančního patentu bylo součástí širších reforem Josefa II., které směřovaly k modernizaci státu a společnosti. Omezil moc katolické církve a podporoval ideje osvícenství, které zdůrazňovaly rozum, rovnost a práva jednotlivce. Náboženská tolerance se tak stala významnou součástí jeho reformní politiky. Patent měl významný dopad na společnost a kulturu habsburské monarchie, protože umožnil větší náboženskou pluralitu a přispěl k oslabení náboženského fanatismu. Přestože patent nebyl přijat všemi bez výhrad a v některých oblastech se setkal s odporem, jeho vydání lze považovat za důležitý krok směrem k modernímu státu s větší náboženskou tolerancí.

²² VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9, s. 107.

1.1.5 19. století a národní obrození

Během 19. století, v době národního obrození a liberalismu, došlo k postupnému rozšiřování náboženské svobody a vzniku nových náboženských společenství.

V období národního obrození mohlo dojít k oživení nejen národních jazyků a tradic, ale i náboženského života, protože národní identita a náboženství byly často úzce propojeny. Boj za národní nezávislost a suverenitu tak mohl zahrnovat i aspekty náboženské svobody a odpor proti náboženskému tlaku nebo diskriminaci ze strany vládnoucí mocnosti.

Značný vliv na náboženství měla Dubnová ústava z roku 1848, která všem občanům zaručovala svobodu svědomí, vyznání a vypořádání se s rozdílnými přístupy k stoupencům jednotlivých konfesí. Problémem bylo, že tato ústava nebyla oktrojována, tudíž byla následně po třech týdnech odvolána a nová konstituce měla být vytvořena ústavodárným říšským sněmem.²³

Dalším významným mezníkem k náboženské svobodě byla Prosincová ústava z roku 1867, kde došlo k přijetí několika zákonů. Jedním z těchto zákonů byl zcela stěžejní Zákon o obecných právech občanů č. 142/1867 ř.z., kde byla každému garantována úplná svoboda víry a svědomí, požívání občanských a politických práv bez ohledu příslušnosti ke konfesi, účast na církevních obřadech dle vůle každého občana bez ohledu na příslušnost. Prosincová ústava mimo jiné rozdělila církev na státem uznané (právo na veřejné provozování náboženství, samosprávu a provoz školských institucí) a státem neuznané (právo na soukromý výkon víry).²⁴

1.1.6 První republika

Po vzniku Československa v roce 1918 byla náboženská svoboda zakotvena v Ústavě z roku 1920. V nově formovaném Československu se promítl odhodlaný

²³ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9, s. 111.

²⁴ Tamtéž, s. 117

závazek respektovat individuální práva občanů a poskytnout jim prostor pro svobodné vyznávání víry, nebo i právo stát se bezvěrci bez obavy z perzekuce.

Československo se stalo sekulárním státem, což znamenalo, že stát a církve byly odděleny, a náboženské společnosti měly v rámci země rovné postavení před zákonem. Tento přístup umožnil vznik pluralitní společnosti, kde katolíci, protestanti, židé, pravoslavní věřící a další náboženské skupiny mohly koexistovat bez obav z diskriminace.

Svoboda vyznání tedy byla zaručena a chráněna zákonem, což zahrnovalo právo jednotlivce věřit v libovolné náboženství či být bezvěrec, stejně jako právo vykonávat náboženské rituály, založit náboženské společnosti a šířit své náboženské přesvědčení.

Na závěr lze říci, že první Československá republika, která si v ústavě zakotvila principy náboženské svobody a sekularizmu, byla vzácným evropským experimentem, v němž se mísily tradice s moderností a vizi s realitou každodenního života. Jistě nebyla bez chyb, ale přesto představuje v českých a slovenských dějinách období, které je dodnes spojováno s pokrokem a otevřeností společnosti.²⁵

1.1.7 Komunistický režim (1948–1989)

Po komunistickém převratu v roce 1948 byla náboženská svoboda výrazně omezena. Stát kontroloval a perzekvoval církve a náboženské společnosti. Věřící a duchovní byli často pronásledováni. Komunistický režim v Československu, stejně jako v mnoha jiných zemích za železnou oponou, omezil svobodu vyznání na základě ideologie, která byla oficiálně ateistická a vnímala náboženství jako "opium pro lid". Po převzetí moci komunisty v roce 1948 byly započaty procesy, které měly za cíl oslabit a kontrolovat náboženské instituce a omezit jejich vliv na společnost.²⁶

²⁵ ČECHUROVÁ, Jana a kol. *Ústava 1920: vyvrcholení konstituování československého státu*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011. Teoretik. ISBN 978-80-87212-67-7, s. 151.

²⁶ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-

Zde jsou některé způsoby, jakými byla svoboda vyznání v Československu omezována:

1. Národní správa církví: komunisté zavedli státní kontrolu nad církvemi, zřídili státní úřad pro věci církevní a náboženských společností a vyměnili mnoho církevních představitelů za loajální osoby.

2. Akce "K": V roce 1950 byla provedena tzv. Akce "K" (křestní jméno "Klement Gottwald", první komunistický prezident Československa), která byla zaměřena na likvidaci řeholních řádů a kongregací. Mnoho řeholníků a řeholnic bylo internováno v pracovních táborech nebo nuceno opustit své kláštery.

3. Církevní procesy: Byly inscenovány procesy s církevními představiteli, které měly diskreditovat církev v očích veřejnosti a umožnit jejich uvěznění za různá obvinění, včetně špionáže nebo protistátní činnosti.

4. Zákaz náboženských aktivit: Veřejné projevy náboženství byly silně omezovány. Náboženské slavnosti a procesí byly zakázány nebo omezovány, rovněž bylo omezeno vzdělávání v náboženských školách a šíření náboženských materiálů. Dětem duchovních bylo často znemožněno studium na středních a vysokých školách.

5. Indoktrinace a propagandistická kampaň: Stát provedl rozsáhlou propagandistickou kampaň proti náboženství, zahrnující indoktrinaci ve školách a médiích, která prezentovala náboženství jako zastaralý a škodlivý přežitek.

6. Nátlak na duchovní a věřící: Lidé, kteří praktikovali své náboženství, byli často vystaveni represím, jako byly ztráty zaměstnání, šikana, sledování tajnou policií a v některých případech i vězení.²⁷

Ačkoliv bylo náboženské vyznání v teoretické rovině zaručeno ústavou, v praxi byla svoboda vyznání a právo na náboženské shromažďování výrazně omezena s

7380-135-9, s. 140–141.

²⁷ VLADÁR V. *Dejiny církevního práva*, str. 337-339 VLADÁR, Vojtech. *Dejiny církevního práva*. Vydání první. Praha: Leges, 2017. Student. ISBN 978-80-7502-238-7, s. 556-558.

cílem oslabit vliv náboženství a podpořit ateistické hodnoty komunistické ideologie.²⁸

Posléze stále více docházelo k omezování náboženských svobod a zvýšenému státnímu zásahu do církevních záležitostí, což vedlo k rozporu mezi ústavně garantovanou svobodou vyznání a realitou náboženského života v komunistickém Československu, pro příklad zákon č. 265/1949 Sb. (později Zákon o rodině, 1963), jenž byl právním předpisem, který se vztahoval na právní otázky týkající se rodinných vztahů, jako jsou manželství, rozvod, vztahy mezi rodiči a dětmi a další. Tento zákon byl zaveden v mnoha zemích po celém světě, a to včetně komunistických států jako bylo Československo, kde bylo manželství považováno za civilní záležitost. Církevní sňatky, které byly dříve běžně uznávány, byly nyní podřízeny civilnímu manželství. To znamenalo, že aby byl sňatek právně platný, musel být uzavřen před civilním úředníkem, obvykle na matričním úřadě. Církevní obřady byly stále možné, ale měly spíše symbolický nebo osobní význam pro páry, které chtěly mít také náboženskou ceremonii. Nicméně právní platnost manželství byla vázána na civilní obřad, a proto páry, které chtěly mít církevní sňatek, musely nejprve splnit všechny požadavky pro civilní sňatek.²⁹

²⁸ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9, s. 141–142.

²⁹ Tamtéž, s.146.

1.2 Francie

1.2.1 Středověk a raný novověk

Ve středověku byla katolická církev a byla těsně spjata s královskou mocí. Neexistovala skutečná svoboda vyznání, ti, kdo praktikovali jiná vyznání, čelili perzekuci.

Raný novověk přinesl důležité změny, včetně reformace, která se rozšířila po celé Evropě a vedla k postupnému oslabení katolické hegemonie. I v této době však ve Francii církev udržela svou převahu, ačkoliv narůstající protestantská menšina, známá jako hugenoti, bojovala za svá práva a svobodu vyznání. Bylo to období náboženských válek, které vrcholily v noc svatého Bartoloměje v roce 1572, kdy byly tisíce hugenotů zmasakrovány ve jménu katolické víry.

Hugenoti, kteří hledali svobodu ve svém vyznání a chtěli praktikovat svou víru podle vlastního svědomí, tak odporovali stávajícímu náboženskému řádu.

Edikt Nantský vydaný roku 1598 francouzským králem Františkem IV, poprvé zaručil a vymezil svobody pro konkrétní náboženský směr, kterým bylo hugenotům jako protestantům zaručeno právo k rovnému přístupu ke vzdělání a dána možnost zastávat veřejné funkce. Tedy určitou míru svobody svědomí a vyznání. Přestože zaručoval práva, týkal se jen menšinové části obyvatelstva především v jižních a jihozápadních regionech. Došlo však také k posílení katolické církve, které byl jednak vrácen majetek a vliv a dále pokračovalo utlačování protestantů například placením desátku, dodržováním katolických svátků nebo odděleným pohřbíváním. Ludvík XIV. ale v roce 1685 tyto svobody zrušil a došlo k zabírání majetku, pronásledování hugenotů a jejich značné diskriminaci.³⁰

Další vývoj je popsán v kapitole 2.5.1.

³⁰ MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Lidské práva, kultura a náboženstvo*. Praha: Leges, [2014]. Teoretik. ISBN 978-80-7502-063-5. s. 62-63.

1.3 Polsko

1.3.1 Středověk a Polsko-litevská unie

V roce 1386 vznikla Polsko-litevská unie, spojením Polského království a Litevského velkoknížectví. V průběhu staletí vyvinula v jednu z největších a nejmocnějších státních útvarů v Evropě.

Unie byla domovem mnoha různých etnických skupin a náboženských komunit, včetně katolíků, pravoslavných křesťanů, protestantů, Židů a muslimů (zejména Tatarů).

Významným milníkem v historii náboženské tolerance v Polsko-litevské unii byl Varšavská konfederace z roku 1573. Ta oficiálně potvrdila náboženský mír v Lublinu (z roku 1569) a zakotvila princip, že *"nikdo by neměl být pronásledován ani zpochybňován za svou víru"* a *"víra jednotlivce nemá být překážkou jeho veřejných práv, včetně práva na veřejné úřady"*. Tento dokument byl přijat polským Sejmem (parlamentem) a garantoval svobodu náboženského vyznání šlechtě (nobilite) v polském státě. Cílem Varšavské konfederace bylo zamezit náboženským konfliktům a zajistit mír mezi katolickou většinou a různými protestantskými menšinami.

Díky tomu židovská komunita zažívala zlatý věk, kdy byla jednou z největších a nejvýznamnějších v Evropě. Polsko bylo často vnímáno jako "ráj pro Židy".

Unie byla z hlediska náboženské tolerance výjimečná, a to zejména kvůli svému značně decentralizovanému politickému systému, který poskytoval místním šlechticům velkou míru autonomie. Tato lokální mocenská struktura byla prospěšná i pro Židy, jelikož mnozí šlechtici uznávali ekonomický přínos, který židovské komunity přinášely, a proto jim bylo umožněno se usazovat na jejich pozemcích a podnikat. V některých případech dokonce Židé spravovali panství a účastnili se místních soudů a správy.

Navzdory těmto příkladům tolerance byly však v polsko-litevské společnosti i napětí a konflikty mezi různými náboženskými skupinami, a náboženská svoboda nebyla vždy absolutní.

1.3.2 Dělení Polska a období ztráty nezávislosti

V letech 1772, 1793 a 1795 došlo k rozdělení Polska mezi Prusko, Rakousko a Rusko. Polsko ve třech fázích ztratilo většinu svého původního území. Reakcí na tyto události bylo vydání Ústavy z 3. května 1791, kterou přijal Velký sejm. Jednalo se vůbec o první moderní ústavu v Evropě a druhou na světě po ústavě Spojených států amerických z roku 1787.³¹ Tímto dokumentem bylo zahájeno období legislativních reforem, které mělo transformovat feudální systém na systém konstituční monarchie. Hlavním cílem reformy bylo posílení výkonné moci v rukou krále a omezení šlechtické demokracie, která mnohdy vedla k anarchii a paralyzovala vládu. Ústava také zavedla oddělení moci zákonodárné, výkonné a soudní a mimo jiné uznávala náboženskou toleranci.³²

V závislosti na politice rozdělovajících mocností byla na Polsko uvalena omezení náboženská a kulturní. Pruská politika Kulturkampf³³ zasáhla autonomii polské katolické církve. V Polsku se omezení projevil především v sekularizaci školství, přijetím zákonů, které rozpouštěly řeholní řády, proticírkevní propagandu.

Dalším vývojem historie náboženské svobody se zabývám v kapitole 2.6.2, vzhledem k navázání na nynější platnou právní úpravu v Polsku.

³¹ Jedním z nejvýznamnějších amerických zastánců náboženské svobody byl Thomas Jefferson. Především on se dané době zasloužil o nejvýraznější pokrok v možnostech náboženské svobody. A to, nejen v individuální ochraně práv, ale také ve společenské, kdy prosazuje nejen oddělení církve od státu, ale také oddělení státu od náboženství.

³² GRANAT, Mirosław a GRANAT, Katarzyna. *The Constitution of Poland: a contextual analysis*. First published. Oxford: Hart, 2019. xxxiv, 262 stran. Constitutional systems of the world. ISBN 978-1-5099-1394-7, s. 9-10.

³³ Kulturkampf, je termín původně používaný pro sérii politických opatření zavedených v Německém císařství kancléřem Otto von Bismarckem v 70. letech 19. století – zasáhl také polskou katolickou církev. Cílem těchto opatření bylo omezení vlivu katolické církve a posílení státní kontroly nad náboženskými záležitostmi. Viz. VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9, s. 53.

1.4 Německo

1.4.1 16. století

Ve středověku byla většina Evropy, včetně území dnešního Německa, pod silným vlivem katolické církve. Právo na svobodu vyznání tehdy prakticky neexistovalo, neboť katolicismus byl dominantní a často státní náboženství.

V 16. století došlo k významnému zlomu s nástupem reformace, kterou inicioval Martin Luther.

Reformace náboženství v Německu, často jednoduše nazývaná Reformace, byla hnutím v 16. století, které se snažilo reformovat římskokatolickou církev a vedlo k vytvoření protestantských církví. Toto hnutí bylo úzce spjato s německým mnichem a teologem Martinem Lutherem, jehož 95 tezí z roku 1517 se staly katalyzátorem pro šíření reformačních myšlenek.³⁴

Reformace v Německu a v celé Evropě vedla k rozštěpení křesťanství a vzniku různých protestantských denominací, včetně luteránů (následovníků Lutherova učení), reformovaných církví (vycházejících z učení Jana Kalvína a Huldrycha Zwingliho) a mnoha dalších.³⁵

Důsledky reformace byly rozsáhlé a měly dlouhodobý dopad na náboženskou, sociální, politickou a kulturní krajinu Evropy. Vedly k náboženským válkám, jako byla například Třicetiletá válka v Německu (1618–1648), a k výraznému oslabení jednoty a moci katolické církve.

Augsburský mír z roku 1555 uzavřel císař Karlem V. s říšskými knížaty na sněmu Svaté říše římské v Augsburgu dne 25. září 1555, kterou bylo ukončeno první období náboženských válek v Německu.³⁶ Karel V. jako významný katolík porazil protestanty, ale tlak na zavedení určitých práv byl natolik silný, že jej nešlo ignorovat. Uznáno bylo ovšem pouze luteránům, a nikoliv jiným vyznáním.

³⁴ ROBBERS, Gerhard et al. *Constitutional law in Germany*. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, [2017], ©2017. 226 stran. ISBN 978-90-411-8739-0, s. 20.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008. Deus et gentes. ISBN 978-80-87127-13-1. s. 30-31.

Přesto přineslo důležitý prvek státní, kdy byla zavedena sekularizace a majetek církve svěřen do státních „rukou“. Dalším právem se stalo tzv. *ius referandi*, což bylo právo panovníka zvolit na svém území náboženskou formu. Je sice paradoxní, že toto právo vyvolalo později řadu válek a konfliktů právě z důvodu různých vyznání panovníků a jejich náboženské nesmiřitelnosti nebo touze pomocí jiného náboženství získat cizí území. Z tohoto práva pak vzniklo i právo *ius emigranti*, které skutečně znamená právo emigrovat. Bylo tak možné, aby například šlechta či měšťané mohli opustit zemi, kde nebylo vyznáváno „jejich“ náboženství. Toto právo je pak známo pod pojmem „*Cuius regio eius religio*“.³⁷ Augsburský mír tak umožnil náboženskou různorodost a v podstatě připustil určitou míru náboženské svobody, i když podmíněnou odchodem ze země s vlastním majetkem.

Důležitým milníkem ve vývoji a mezích náboženství byl dokument Vestfálský mír z roku 1648. Jednalo se o mírovou dohodu mezi Říší římskou a nyníjším Španělskem, Nizozemskem, Švédskem a Francií.³⁸ Ukončoval tak nejen dlouholeté války¹⁷, ale princip „*Cuius regio eius religio*“ Augsburského míru ještě rozšířil. Zaručil náboženskou rovnost luteránům, kalvinistům a katolíkům. Také byla zrušena povinnost následovat ve vyznání svého panovníka, pokud reformoval zemi na jiné náboženství. Samozřejmě toto později vedlo ke sporům mezi panovníky a vedení válek, ale na tehdejší dobu bylo velice pokrokové. Zlepšil také přístup k víře, kterou mohli lidé provádět v soukromí, umožnil praktikovat víru v jiných zemích a vybrat si vzdělání podle vlastní víry. Obsahoval také zákaz diskriminace z důvodu jiného vyznání. Tím můžeme mluvit o náboženské pluralitě, protože do té doby byly státy v podstatě vedeny jednou vírou s určitými výjimkami. Ale plná náboženská svoboda tím nebyla dosažena, protože se tyto svobody týkaly jen luteránů, kalvinistů a katolíků a netýkaly se například judaismu a dalších náboženství.³⁹

³⁷ SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008. *Deus et gentes*. ISBN 978-80-87127-13-1. s. 31.

³⁸ BALÍK, Stanislav, Stanislav BALÍK a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny evropských zemí a USA: (stručný nástin)*. 4. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7380-808-2, s. 139-140.

³⁹ Vestfálský mír je historickým milníkem pro počátek vzniku klasického mezinárodního práva. Toto období trvalo od roku 1648 do roku 1918, kdy skončila první světová válka. „Vestfálský

Přestože Vestfálský mír položil základy pro náboženskou svobodu, byla tato svoboda stále omezena na několik uznávaných křesťanských konfesí a v mnoha případech závisela na rozhodnutích suverénních vládců. Práva jednotlivců, zejména těch, kteří nepatřili k uznávaným náboženským skupinám, byla stále omezená.

1.4.2 Osvícenství

Během osvícenství v 18. století, toho zlomového období ve vývoji evropského myšlení, došlo k postupnému formování nového pohledu na svět a na roli jedince v něm. V Evropě, a tedy i v Německu, začaly sílit myšlenky na individuální svobody, které vyplývaly z hlubokého přesvědčení, že každý člověk je nositelem nezcizitelných práv.

Tyto změny byly spojeny s vládou osvícenského panovníka Fridricha II. Velikého, který podobně jako na území Habsburské říše – Josef II – prováděl reformace, které přispěly k vyšší míře náboženské tolerance.⁴⁰

V Řezně únoru roku 1803 bylo na sněmu Svaté říše římské přijato finální usnesení mimořádné říšské deputace o likvidaci duchovních knížectví, sekularizaci klášterů a mediatizaci svobodných říšských měst. Tyto změny a reformace jsou jedním z významných důsledků Napoleonských válek.⁴¹

Další vývoj cesty k právu na náboženskou svobodu je podrobně popsán v kapitole 2.6.3. Je důležité zasadit tyto informace do kontextu s vývojem ústavního práva a státu, aby bylo možné plně pochopit jejich význam.

1.5 Náboženská svoboda a náboženská tolerance

V Českých zemích vedlo Husitské hnutí k určité míře náboženské tolerance v 15. století, ale po Bílé hoře nastala rekatolizace, která omezila náboženské svobody až

system“ je označení pro doktrínu, jenž dala vzniknout pojmu moderního suverénního státu. Viz. ONDŘEJ, Jan, Josef MRÁZEK a Oto KUNZ. *Základy mezinárodního práva veřejného*. V Praze: C.H. Beck, 2018. Beckova skripta. ISBN 978-80-7400-487-2. s. 5, s. 87.

⁴⁰ ROBBERS, Gerhard et al. *Constitutional law in Germany*. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, [2017], ©2017. 226 stran. ISBN 978-90-411-8739-0, s. 21.

⁴¹ Tamtéž, s. 22.

do osvícenských reforem 18. století. Ve Francii sice Edikt Nantský dočasně zvýšil náboženskou toleranci vůči hugenotům v roce 1598, ale jeho zrušení v roce 1685 vedlo k jejich pronásledování. Skutečná změna ve Francii nastala až po revoluci, která posílila sekularizační tendence. Polsko-litevská unie se vyznačovala vysokou mírou náboženské tolerance již od 16. století, zejména díky Varšavské konfederaci. Tento přístup trval až do dělení Polska, kdy byla náboženská svoboda omezena, ačkoliv Ústava z roku 1791 uznávala náboženskou toleranci. V Německu Reformace a následné Augsburský a Vestfálský mír přinesly určitou míru náboženské svobody, ale komplexní náboženská toleranci posunuly až osvícenské reformy.

Zde je důležité rozlišit mezi náboženskou svobodou a náboženskou tolerancí. Náboženská svoboda je právo jedince věřit a praktikovat jakékoliv náboženství, nebo žádné, bez státního zásahu. Náboženská tolerance naopak znamená, že stát nebo většinová společnost sice může upřednostňovat určité náboženství, ale toleruje přítomnost a praxi jiných náboženství. Zatímco náboženská svoboda je založena na principu rovnosti všech náboženství před zákonem, náboženská tolerance může stále umožňovat určité náboženské preference nebo diskriminaci.

2 Svoboda náboženského vyznání a její meze v ústavních systémech

Na sklonku 80. let 20. století došlo k iniciativám ze strany států ve východní Evropě a v některých státech západních, které směřovaly k reformám politického uspořádání a související legislativy. Tyto pokusy o změny vyústily v podstatné ústavní reformy a odklon od socialistického modelu k modelu pluralitní demokracie, jaký je obvyklý ve státech západní Evropy. Současně bylo ukončeno působení dosavadní politiky státu vůči náboženským institucím, což otevřelo cestu k nové éře ve vztazích mezi státem, církvemi a náboženskými organizacemi. S pádem socialismu se náboženský život stal veřejnou záležitostí.⁴²

Lidská práva jsou dnes možná posledním morálním pojmem, o kterém v podmínkách moderních pluralistických a multikulturních společností v zásadě panuje konsenzus hlavních politických skupin a do určité míry i vlivných filosofických tradic. Tento společenský konsenzus je nedávného data, protože, pro představu, například na Západě byl prosazen až během 70. a 80. let minulého století.⁴³ Do té doby docházelo k odmítání lidských práv různými skupinami a tradicemi.⁴⁴ Smyslem svobody totiž není nic jiného než dojít k pravdě.

Koncem druhé světové války došlo k rozvoji lidských práv, kdy bylo přijato několik klíčových dokumentů zajišťujících tyto práva a jejich ochranu. Mezi tyto dokumenty patří zejména Všeobecná deklarace lidských práv, Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Tyto texty slouží jako základ a hlavní pilíře pro všechny následující dokumenty týkající se lidských práv. Po tom, co byla lidská práva pevně zakotvena a stala se významnějšími, vyvstala situace, kdy lidská práva mohou být porušována i mezi dvěma jedinci. Rozjímání o horizontálním působení ochrany jednotlivce vůči státu bylo rozvinuto německým Spolkovým ústavním

⁴² KAROLA, Petr. *Česká republika jako laický stát*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7676-454-5, s. 206.

⁴³ MANENT, P. *Cours familier de philosophie politique*. Gallimard. Paris, 2001. s. 164. a DUFEK, Pavel a SMEKAL, Hubert. *Lidská práva v mezinárodní politice*. Lidská práva. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-720-1, s. 27.

⁴⁴ Tamtéž, s. 165-176.

soudem v rozhodnutí Luth z roku 1958, když bylo konstatováno, že „základní práva svobody vyzařují do celého právního řádu. Jsou tedy uplatnitelné i v soukromoprávních vztazích, resp. ve vztahu mezi dvěma jednotlivci.“⁴⁵

2.1 Definice náboženství

Pro účely vymezení svobod a mezí je třeba přesně označit, co je vlastně náboženství. V řadě zemí má pojem náboženství různý obsah. Je tedy důležité se pro rozhodování o Forum externum a důsledkům, které z toho plynou, naučit rozlišovat náboženství anebo jej tak definovat, aby bylo možné uplatnit případné zásahy státu nebo ochranná a regulační pravidla. Dále bude zřejmé, jak nesnadné je vyrovnání se s tímto faktem.

Z hlediska religionistiky, či filosofie lze s klidným svědomím konstatovat, že pojem náboženství nelze snadno definovat, nicméně z hlediska právního jsme do jisté míry nuceni být seznámeni, co si pod pojmem náboženství představit.⁴⁶

Jako první vymezenou definici lze shledat v tříprvkovém vymezení náboženství dle německého Spolkového ústavního soudu.

Jedná se o:

1. *minimum organizační formy*
2. *konsenzus co do smyslu lidské existence*
3. *nesení svědectví o tomto konsenzu*⁴⁷

Podle Gunna lze náboženství rozdělit taktéž do tří směrů. V první řadě zde spojujeme náboženství především s vírou. Hovoříme zde o přesvědčení lidí o nadpřirozených jevech, ovlivňujících naše kroky.

⁴⁵ HODÁS, Milan. *Historický vývoj ľudských práv a ústavného štátu : (a niektoré súčasné výzvy)*. 1. vydanie. Bratislava: História ľudských práv, o.z., 2016. ISBN 978-80-972218-0-5, s. 33.

⁴⁶ SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008. *Deus et gentes*. ISBN 978-80-87127-13-1, s. 13.

⁴⁷ SCHOEN, Brigitte: *New Religions in Germany*. In: *New Religious Movements in the Twenty-First Century*. London: Routledge, 2004, s. 87.

Druhý pohled nahlíží na náboženství jako na identitu. Věřící se svou vírou řadí do společenství lidí se stejným přesvědčením. Svou příslušnost zde berou jako, něco do čeho se narodili.

Za třetí je zde náboženství jako způsob života a zde řadíme náboženské rituály, obřady, tradice a zvyky⁴⁸

2.2 Definice práva na svobodu vyznání

Svoboda náboženského vyznání představuje základní lidské právo, které umožňuje jedincům svobodně vyznávat, praktikovat a vyjadřovat svá náboženská přesvědčení bez strachu z diskriminace, pronásledování nebo násilného zásahu. Avšak tato svoboda je omezena právy a svobodami jiných, jakož i nutností udržet veřejný řád, bezpečnost a veřejné zdraví. To může vést k omezení některých náboženských praktik nebo projevů, pokud tyto konfliktně narušují tyto principy nebo ohrožují práva a svobody jiných.

Pro multikulturní a pluralistické společnosti je svoboda náboženského vyznání fundamentální, jelikož podporuje koexistenci a vzájemný respekt lidí rozdílných vír. To zahrnuje právo na změnu náboženského vyznání nebo přesvědčení, praxi náboženství v soukromí či veřejnosti, šíření náboženských přesvědčení, založení náboženských institucí, psaní a publikaci náboženských materiálů a výchovu potomků v duchu náboženských přesvědčení.⁴⁹

2.3 Zakotvení svobody vyznání v mezinárodních smlouvách a EU

Z obecného hlediska jako reakce na II. světovou válku vzniká zásadní dokument – Všeobecná deklarace lidských práv z 10. prosince 1948 přijatá na Valném shromáždění OSN. Podstatný je článek 18:

„Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu

⁴⁸ GUNN, Jeremy T.: The Complexity of Religions and the Definition of “Religion“ in International Law. Harvard Human Rights Journal, 2003, roč. 16, s. 200-205.

⁴⁹ DAVIS, Howard. *Human rights law: directions*. 5th edition. Oxford: Oxford University Press, [2021], ©2021. xli, 539 stran. Directions. Straightforward law. ISBN 978-0-19-887134-7, s. 342.

*projevovat své náboženství nebo víru, sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováváním obřadů.*⁵⁰

A podobně článek 19 podporuje toto právo širším pojetím svobod, která se ale náboženství samozřejmě také týkají:

*„Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmikoli prostředky a bez ohledu na hranice.*⁵¹

Bylo tedy dosaženo náboženské svobody a vyznání. Bohužel docházelo dál k potlačování některých náboženských svobod například při konfliktech v Severním Irsku⁵², kde stále panuje napětí mezi lidmi v otázkách víry. Ale řada zemí a Evropa je zásadním způsobem ovlivněna Biblií a z ní vycházejícím křesťanstvím, i když v různých podobách a výkladech. Navazující článek pak umožňuje veřejně a v podstatě jakýmikoliv zákonnými prostředky víru šířit a stát je povinen poskytnout ochranu.

OSN po přijetí Všeobecné deklarace lidských práv navázala vydáním dalších mezinárodních úmluv, jež upevňovaly svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Tím posílily a vyzdvihly důležitost těchto svobod. Dne 16.12.1966 byl přijat Mezinárodní pakt o občanských a politických právech⁵³ a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

⁵⁰ Čl.18 Usnesení č. DE01/48, Všeobecná deklarace lidských práv.

⁵¹ Čl.19 Usnesení č. DE01/48, Všeobecná deklarace lidských práv.

⁵² Dlouhodobý konflikt táhnoucí se desetiletí, který má politické a náboženské podhoubí. Unionisté – protestanti, kteří setrvávají na území Severního Irsku, chtějí, aby oblast zůstala pod vládou Spojeného království. Nacionalisté – katolíci, vznášejí nárok na území Severního Irsku.

⁵³ Mezi pakty jsou zásadní rozdíly. Občanská a politická práva, obsažená v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech, jsou nazývána jako samovykonatelná lidská práva. Tyto práva mají striktní charakter a mohou být omezena jen ve výjimečných případech, které stanoví zákon. Hospodářská, sociální a kulturní práva obsažená v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech jsou označovány jako nesamovykonatelná lidská práva. Tyto práva se mohou promítat v právních řádech jednotlivých států postupně – dle míry sociálního a kulturního rozdílu ve státě. Viz. ONDŘEJ, Jan, Josef MRÁZEK a Oto KUNZ. *Základy mezinárodního práva veřejného*. V Praze: C.H. Beck, 2018. Beckova skripta. ISBN 978-80-7400-487-2, s. 127-128.

Článek 18 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech garantuje svobodu vyznání, zakazuje donucování v náboženské oblasti, rodičům přiznává právo na výchovu dětí dle jejich náboženského přesvědčení.

Článek zní:

1. *„Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo zahrnuje v sobě svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle vlastní volby a svobodu projevat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou, zachováváním obřadů a vyučováním.*
2. *Nikdo nesmí být podroben donucování, které by narušovalo jeho svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle své vlastní volby.*
3. *Svoboda projevat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předpisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných.*
4. *Státy, smluvní strany Paktu, se zavazují respektovat svobodu rodičů, a tam, kde je to vhodné, poručníků, zajistit náboženskou a morální výchovu svých dětí podle vlastního přesvědčení rodičů nebo poručníků.“⁵⁴*

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech je jediným univerzálním mezinárodním dokumentem, který upravuje otázku svobody náboženského vyznání a jsou v něm obsaženy nástroje k implementaci.⁵⁵

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech zakotvuje v článku 2 práva pro všechny bez rozdílu v náboženství nebo jiného smýšlení.⁵⁶

⁵⁴ Čl.18 Vyhláška č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

⁵⁵ Výbor pro lidská práva, který vydává zprávy a oznámení jednotlivců na základě Opčního protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech. Viz. SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008. Deus et gentes. ISBN 978- 80-87127-13-1, s. 42.

⁵⁶ Čl.2 Vyhláška č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Dalším dokumentem, který vymezuje náboženské svobody je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Článek 9 stanovuje toto znění:

„1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.

2. Svoboda projevat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“⁵⁷

Lze tedy dovést obdobu Všeobecné deklarace lidských práv, i když jinak vyjádřenou. Navíc existují odlišnosti. Obě tyto deklarace jsou tedy inspirovány událostmi II. světové války a jejich snahou je reagovat a předcházet situace, kdy dochází k omezení náboženských svobod a práv. Nicméně Evropská úmluva o lidských právech již více dosahuje omezovacích možností.⁵⁸ Základem svobody je tedy svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Tyto tři atributy jsou také mezemi náboženské svobody, protože každá svoboda znamená i svobodu ostatních. Je to tedy autoregulační prvek. Náboženství se tedy musí řídit nejen tím, že v duchu svojí víry deklaruje svoje myšlenky, ale musí také umožnit totéž osobám či institucím jiných náboženství.

Vždy na náboženskou svobodu a vzájemnou toleranci navazuje článek obecných svobod. Ten je často komplikovanější, protože zde si stát chce stanovit meze svobod. A ty se týkají také náboženství v podstatné míře, protože rozšiřují postihy a možnosti vytvářet zákony na ochranu nebo potrestání porušování těchto práv.

⁵⁷ Čl.9 Sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

⁵⁸ SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008. Deus et gentes. ISBN 978-80-87127-13-1, s. 69.

Samotné tvrzení o podléhání „*formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím*“⁵⁹ je již široce pojaté a znamená různé překážky. K uvedené Úmluvě tak přistupuje znalost dalších předpisů. Například zde dochází k tomu, že je třeba najít rozsah uvedených opatření tak, aby nebylo porušeno ústavní právo na zákaz cenzury. Formality mohou například velice lehce bránit náboženské svobodě, když na jednu stranu může být například označen islám za nenávistné náboženství a na straně druhé může být ten, kdo toto prohlašuje potrestán. Podobně mohou být například na sociálních sítích stanoveny takové podmínky, které budou náboženskou svobodu potlačovat s tím, že kupříkladu schvalování pálení knih je správné nebo naopak není správné a takové komentáře mazat. Proto bylo uvedeno, že meze a svobody náboženství jsou komplikované a snaha o jejich prosazení nebo praktikování je značně subjektivní.

Můžeme si klást různé jednoduché nebo složité otázky, zda například demonstraci katolíků mohou narušovat protestanti? Na jednu stranu, pokud je demonstrace povolená, mají katolíci právo svobodně vyjádřit svůj názor, ale svoboda projevu zaručuje také vyjádření opačného názoru. Samozřejmě pokojnou formou. Ovšem určitým způsobem se může jedna nebo druhá strana cítit dotčena na svých právech.

Meze a svobody náboženského vyznání tak mají svoje složité mechanismy, které ani nelze předjímat. Pokud dojde k nějakému omezení, pak se může jediné vyjádřit soud nebo správní orgán a vymezit takovou hranici a případně vynést nějaký verdikt. A tyto verdikty mohou být různorodé a není výjimkou, že jeden orgán může změnit rozhodnutí jiného orgánu.

2.3.1 Další mezinárodní smlouvy

- 1) Úmluva o právním postavení uprchlíků –Přijata byla roku 1951 v Ženevě na konferenci OSN, pro ČR nabyla závaznosti roku 1992, vyhlášením ve Sbírce zákonů.

⁵⁹ Čl.10 bod 2. Sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

Státy se touto úmluvou zavazují k zacházení s uprchlíky v rámci svobody vyznání jako s občany svého státu a k možnosti náboženské výchovy dětí uprchlíků. Musejí se vyvarovat vyhoštění do země, kde uprchlíkovi hrozí újma na zdraví či životě z náboženských důvodů za podmínky, že nebyl uznán vinným ze spáchání zvláště závažného trestného činu, nebo nepředstavuje-li pro tuto zem hrozbu.⁶⁰

- 2) Úmluva o právech dítěte – Stanovuje zákaz diskriminace dětí z náboženských příčin a ukládá státu povinnost učinit opatření chránící dítě před diskriminací z důvodu náboženského smýšlení jeho rodičů, popřípadě zákonných zástupců nebo členů rodiny (čl. 2 odst. 1 a 2). Čl. 14 odst. 1-3 hovoří o právu dítěte na svobodu myšlení, svědomí a náboženství, dále usměrňování rodiči při výkonu jeho práva způsobem, který odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem a k svobodě projevu náboženství, pochopitelně v mezích zákona.⁶¹
- 3) Úmluva na ochranu obětí války – Čl. 16 zde upravuje zásadu zacházení s válečnými zajatci bez ohledu na jejich víru a čl. 34 pojednává o právu volného vykonávání jejich náboženství za podmínek splnění běžných disciplinárních opatření.⁶²
- 4) Deklarace o odstranění všech forem nesnášenlivosti a diskriminace založené na náboženství nebo víře – Tato deklarace byla přijata roku 1981 Valným shromážděním OSN, nicméně se jedná o pakt, jenž není závazný.
Tato deklarace víceméně čerpá ze všech výše zmíněných úmluv a nic nového ani převratného, dle mého názoru, nepřináší.

Listina základních práv EU – Byla přijata v roce 2000 na konferenci v Nice Evropským parlamentem, Radou Evropské unie a Evropskou komisí jakožto nezávazný dokument. Čl. 10 hovoří o svobodě náboženského vyznání, kde pojednává o možnosti změnit své náboženské vyznání, svobodně jej projevovat a taktéž odmítnout vojenskou službu vlasti, pokud mu to jeho přesvědčení nedovoluje (musí být v souladu se zákony, upravující toto právo).

⁶⁰ Sdělení č. 208/1993 Sb., o Úmluvě o právním postavení uprchlíků a Protokolu týkajícím se právního postavení uprchlíků.

⁶¹ Sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.

⁶² Vyhláška č. 65/1954 Sb., o Ženevských úmluvách ze dne 12. srpna 1949 na ochranu obětí války.

2.4 Náboženská svoboda de lege lata Česká republika

Práva a svobody jsou základem pro koncept občanské společnosti a převyšují zákonné normy. Jejich zakotvení v právním řádu je zajišťuje jako všeobecně platné a vymahatelné (v České republice podle Listiny základních práv a svobod)⁶³. Takto jsou základní práva a svobody zárukou proti neomezenému používání zákonů jako nástroje pro rozšíření moci státních autorit. Tyto základní práva jsou nezadatelná, nezczitelná, nepromlčitelná a nelze je zrušit, a nemohou být nikomu odebrána, ani prostřednictvím zákona.⁶⁴ Právní systém České republiky je postaven na demokratických základech a musí zůstat nezávislý na náboženských přesvědčeních a exkluzivních ideologiích, protože právní stát není strukturou, která by byla ovlivněna jakoukoliv ideologií.⁶⁵

2.4.1 Ústavní dokumenty

Jedním z fundamentálních práv každého člověka je právo na svobodu myšlení, svědomí a vyznání. Tato zásadní svoboda se odráží a je podpořena dalšími právy, která ji dále rozšiřují a definují. Mezi tato práva patří, mimo jiné, svoboda slova, v určité míře právo na vzdělání, svoboda provádění vědeckého výzkumu a umělecké tvorby, a také právo na svobodné vyjadřování svého náboženského přesvědčení.⁶⁶

Článek 3 odst. 1 Listiny uvozuje „základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo

⁶³ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

⁶⁴ WAGNEROVÁ, Eliška. *Listina základních práv a svobod: komentář*. 2., doplněné a aktualizované vydání. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2023. ISBN 978-80-7676-747-8, s. 39.

⁶⁵ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří a ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky: základy českého ústavního práva*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Prospektum, 2002. ISBN 80-7175-077-8, s. 348.

⁶⁶ PAVLÍČEK, Václav. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. 2., dopl. a podstatně rozš. vyd. Zákony s poznámkami (Linde). Praha: Linde, 1999. ISBN 80-7201-170-7, s. 354.

etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“.⁶⁷ Diskriminace z důvodu náboženského smýšlení či přesvědčení je tudíž zcela nepřijatelná.⁶⁸

Článek 15 odst. 1 Listiny základních práv a svobod⁶⁹ zakotvuje, že „*svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.*“ Uvedená definice se objevovala rovněž v Ústavě 1920, kdy bylo uvedeno, že „*svoboda svědomí a vyznání jest zaručena*“.⁷⁰ Nebo rovněž ustanovení § 16 odst. 1 ústavy 9. května „*každý má právo vyznávat soukromě i veřejně víru nebo být bez vyznání*“.⁷¹ V 60. letech poté v ústavě bylo promítnuto ustanovení „*svoboda vyznání je zaručena. Každý může vykonávat jakoukoli náboženskou víru, nebo být bez vyznání*“.⁷² Od roku 1948 ústavy předpokládaly možnost zákonného omezení svobody svědomí. V ústavě z roku 1960 už pak nebyla svoboda svědomí explicitně zmiňována. Omezení svobody vyznání bylo odůvodňováno tím, že se tato svoboda nemůže použít jako důvod pro neplnění občanských povinností stanovených zákonem. Článek 15 LZPS je doslovným překladem prvních dvou vět článku 18 Všeobecné deklarace lidských práv. Ústavní soud ve svém nálezu dovozuje, že je zřejmé, že „*náboženskou svobodu lze zásadně vymezit především jako forum internum (čl. 15 odst. 1), tzn. jako svobodu každého vyznávat určité náboženství a víru, do níž není možno ze strany třetích osob a zejména veřejné moci zasahovat. Jde o tzv. status negativus, resp. libertatis (G. Jellinek), charakteristický vymezením svobodného prostoru jedince, do něhož veřejná moc nemůže vstupovat. Zároveň však je zřejmé, že omezení náboženské svobody na forum internum je nepostačující, neboť již pojmovým znakem náboženské svobody je právo každého projevit svoje náboženské vyznání navenek, přirozeně při respektování omezujících kautel stanovených v čl. 16 odst. 4.*“⁷³ Náboženská svoboda se skládá ze dvou aspektů: "forum internum", což je vnitřní aspekt, a

⁶⁷ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

⁶⁸ TRETERA, Rajmund Jiří a HORÁK, Záboj. *Konfesní právo*. Teoretik. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-118-2, s. 160.

⁶⁹ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

⁷⁰ Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

⁷¹ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.

⁷² Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

⁷³ Nález Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002.

"forum externum", vnější aspekt. Vnitřní aspekt zahrnuje svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání jednotlivce. Tento vnitřní aspekt pokrývá jedincovy názory na náboženství, jeho identifikaci s konkrétním náboženstvím nebo životním názorem a vyjadřuje jeho příslušnost k určité náboženské komunitě.⁷⁴ Pavlíček pak dodává, že náboženským vyznáním rozumíme individuální přijetí určitých komplexních náboženských pravd a pravidel chování.

⁷⁵ Pod tuto ochranu patří i ateismus.

Druhá věta článku 15 odst. 1 LZPS říká, že „každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.“. Toto právo nesouvisí pouze s vnitřním přesvědčením, ale i s právem jednat navenek. Zde se můžeme rovněž odkázat na článek 9 Úmluvy, kdy je stát povinen zakotvit ve svém právním řádu takové mechanismy, které toto právo umožní. Toto bylo již v Ústavě 1920, kdy občan starší 15 let měl právo o svém vyznání, či bezkonfesnosti rozhodovat sám. K tomuto bylo postačující prohlášení před příslušným úřadem okresní úrovně a toto rozhodnutí posléze stát oznámil příslušné církvi.⁷⁶

Právo na svobodu vyznávání náboženství je považováno za univerzální právo, což znamená, že se vztahuje na každého člověka. Je povinností státu zajistit ochranu tohoto práva prostřednictvím ústavních a legislativních opatření. Tyto zásady jsou odrazem lidské důstojnosti a svobody v oblasti duchovního a mentálního rozvoje.⁷⁷ Teorie řadí tento článek k náležitostem právního státu ve smyslu článku 1 odst. 1 Ústavy ČR.⁷⁸ Právo na svobodu vyznávání náboženství je klíčovou součástí mezinárodně uznávaných lidských práv, jejichž tradice sahá až k přijetí Deklarace práv člověka a občana ve Francii. Toto právo je chráněno všemi příslušnými

⁷⁴ JÄGER, Petr. Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání. In WAGNEROVÁ, Eliška a Vojtěch ŠIMÍČEK a Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s. s. 370-393. Kodex. ISBN 978-80-7357-750-6. 2012, s. 370 a násl.

⁷⁵ PAVLÍČEK, Václav. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. 2., dopl. a podstatně rozš. vyd. *Zákony s poznámkami* (Linde). Praha: Linde, 1999. ISBN 80-7201-170-7, s. 166.

⁷⁶ Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

⁷⁷ HUSSEINI, Faisal. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Beckova edice komentované zákony. V Praze: C.H. Beck, 2021. ISBN 978-80-7400-812-2.

⁷⁸ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

mezinárodními dokumenty o lidských právech, k jejichž signatářům patří i Česká republika.

Jäger dokonce dodává, že „svoboda myšlení, svědomím a náboženského vyznání by neměla veřejná moc žádným způsobem omezovat či znemožňovat“.⁷⁹ Uvedené však naráží na článek 17 LZPS, kdy vnější projevy jsou limitovány.

Článek 15 odst. 3 LZPS uvádí, že „nikdo nemůže být nucen vykonávat vojenskou službu, pokud je to v rozporu s jeho svědomím, nebo s jeho náboženským vyznáním“.⁸⁰ Nicméně toto však není garantováno Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv tudíž nelze považovat za všeobecnou součást náboženské svobody. Nelze tedy hovořit o právu, které je aplikováno erga omnes.⁸¹ Nad tímto rozjímá celá řada právních teoretiků, kteří tvrdí, že se toto právo přímo dotýká základního vztahu mezi občanem a státem a práv a povinností z něj vyplývajících. Karola dokonce uvádí, že „uvedené ustanovení LZPS je benevolencí českého ústavodárce“.⁸² Když se blíže poohlédneme do judikatury Nejvyššího soudu⁸³ zjistíme, že nikdo nemůže být potrestán za to, že zastává jiný názor, či určitou víru, pokud se tedy nejedná o *nemístnou, nehoráznou, nepřijatelnou, nemorální, nelidskou*...⁸⁴

Autonomie církví je zakotvena do článku 16 odst. 1 LZPS. Je uvozeno, že „každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu.“ Další odstavce toto právo rozvíjí. ČR je státem nábožensky neutrálním, kde neexistuje státní náboženství.⁸⁵ Zatímco v čl. 15 nalézáme garanci interního vztahu každého jednotlivce k náboženskému vyznání či víře (forum internum), čl. 16 se vztahuje k projevům vnějším (forum

⁷⁹ JÄGER, Petr. Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání. In WAGNEROVÁ, Eliška a VOJTĚCH ŠIMÍČEK a TOMÁŠ LANGÁŠEK a IVO POSPÍŠIL. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s. s. 370-393. Kodex. ISBN 978-80-7357-750-6. 2012, s. 379.

⁸⁰ Čl. 15 odst. 3 LZPS, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

⁸¹ KAROLA, Petr. *Česká republika jako laický stát*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7676-454-5, s. 211.

⁸² Tamtéž, s. 213.

⁸³ Rozsudek NS sp. Zn. 7 As 48/2012 ze dne 31.05.2012.

⁸⁴ Rozsudek NS sp. Zn. 7 As 48/2012 ze dne 31.05.2012.

⁸⁵ Čl. 2 odst. 1 LZPS, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

externum). Vnitřní prožívání víry a náboženské přesvědčení je považováno za absolutní, a tudíž není možné je omezovat, avšak vnější projevy této víry či přesvědčení nemají tento absolutní charakter. Omezení těchto projevů může být zavedeno zákonem, pokud je to v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a morálky nebo práv a svobod ostatních. Ustanovení čl. 16 odst. 4 připouští pro výkon těchto práv omezení zákonem.⁸⁶ Judikatura ESLP pak rozlišuje mezi skutečným náboženským vyznáním, přesvědčením či pouhými názory a je velmi rozsáhlá.⁸⁷

Článek 16 odst. 3 LZPS pak garantuje výuku náboženství na školách, což rozvádí školský zákon.⁸⁸

2.4.2 Zákony

Stěžejním dokumentem v oblasti zákonů je zákon o církvích.⁸⁹ Ten nahradil původní zákon z roku 1991 o postavení církví a náboženských společnostech.⁹⁰ Zákon se soustředí na právní osobnost církví, která vzniká registrací u Ministerstva kultury České republiky. Zákon pak zná tři druhy církví a náboženských společností.

Svoboda vyznání je samozřejmě chráněna i trestním právem.⁹¹ V ustanovení § 176 je zakotven trestný čin omezování svobody vyznání. Velmi aktuální v ČR je judikatura ze složek forum internum „*nebýt vystaven hrubě urážejícím náboženským cítěním*“.⁹² U nejvyššího soudu proběhlo posouzení dovolání kardinála Dominika Duky, který podal žalobu proti Centru experimentálního divadla. Důvodem bylo, že se cítil poškozen v souvislosti s jeho právy věřícího,

⁸⁶ Článek 9 Sdělení č. 209/1992 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

⁸⁷ Například Rozhodnutí ESLP ze dne 9. 4. 2002 ve věci Pretty proti Spojenému Království, stížnost č. 2346/02, Rozhodnutí ESLP ze dne 25. 2. 1982 ve věci Campbell proti Spojenému království, stížnost č. 7511/76.

⁸⁸ Zákon č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

⁸⁹ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech).

⁹⁰ Zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností.

⁹¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁹² Rozhodnutí NS ze dne 11. 5. 2021, sp. Zn. 25 Cdo 1081/2020.

což měly způsobit divadelní představení *Naše násilí a vaše násilí* a *Prokletí*, uvedená v Brně v roce 2018. Kardinál vyjádřil nesouhlas s obsahem některých scén a v odvolání se odvolával na verdikt Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Hanfyside* proti Spojenému království.⁹³ Bylo konstatováno, že „*jestliže by šlo o projev hrubě urážlivý bez ospravedlnitelné pohnutky, cíleně zaměřený proti náboženskému symbolu či projevu víry, je třeba takovému projevu odmítnout ochranu a poskytnout tomuto zasaženému právu ochranu svobodu náboženství. Projevem realizace práva na svobodu projevu je mimo jiné i umělecké dílo, není-li jeho hlavním cílem bez hlubšího smyslu útočit proti nějakému náboženství, urážet a znevažovat jeho symboly a představitele, pak zasahuje do práva na svobodu vyznání*“.⁹⁴ Nejvyšším soudem byl nastaven test proporcionality ve vztahu k ochraně náboženské svobody a svobody projevu. V rámci tohoto posouzení bylo nutné zvážit několik kritérií: zda by průměrný jedinec v podobné situaci pocíval újmu stejně, zda byl záměrem projevu předat určitou myšlenku a zda tento projev nebyl zaměřen na poškození konkrétní osoby nebo skupiny, včetně náboženských. Kardinál Duka podal ústavní stížnost⁹⁵, kdy byla tato zamítnuta a tím potvrzeny závěry Nejvyššího soudu. Ústavní soud konstatoval, že nemůže nahrazovat chybějící zákonnou úpravu v oblasti blasfemie v trestním právu naší země.⁹⁶ Ústavní soud se v nález odkazuje na liberálně demokratický systém naší země a ke svobodě projevu, včetně toho uměleckého, kdy se opírá rovněž o širokou judikaturu ESLP v této oblasti. Soud uvedl, že divadelní hry se nedopustily zásahu do osobnostních práv kardinála a projev nevybočil z rámce

⁹³ Rozhodnutí ESLP ze dne 7. 12. 1976 ve věci *Handyside* proti Spojenému království, stížnost č. 5493/72.

⁹⁴ Rozhodnutí NS ze dne 11. 5. 2021, sp. Zn. 25 Cdo 1081/2020.

⁹⁵ Nález Ústavního soudu sp. Zn. II. ÚS 2120/21 ze dne 11. 10. 2022.

⁹⁶ Blasfemií neboli rouháním máme na mysli závažnou urážku nebo zesměšnění Boha, či osoby požívající náboženské úcty. Forem může být hned několik, verbálně i neverbálně ať už slovem, písmem, gestem, nebo formou nějakého rituálu (ničení náboženských objektů, relikvií atd.) Rouhání dnes není trestné dle státního práva České republiky, nicméně bylo tomu tak do roku 1950. Blasfemie byla trestná dle §122 zákona č. 117/1852 ř., o zločinech, přečinech a přestupcích. V některých státech je blasfemie trestným činem dodnes (Rakousko). Blasfemie je úzce spojena se svobodou projevu. Ta je chráněna bez ohledu na to, zdali je vyjádření odůvodněné či nikoliv, zda-li je pozitivní, či negativní. Svoboda projevu však není právem neomezeným, může být omezena zákonem, nebo formou pojmového omezení. Omezení by měla být např. v případech, že by se jednalo o opatření nezbytné pro ochranu práv a svobod druhých, veřejnou bezpečnost, bezpečnost státu a ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

toho, co je v demokracii přípustné.⁹⁷ S tímto názorem Ústavního soudu nelze než souhlasit.

2.5 Náboženská svoboda ve vybraných demokratických státech

Zřejmě v žádné jiné oblasti práva nepůsobí historické zkušenosti, tak bezprostředně jako v této oblasti. Všechny systémy evropské kultury vycházejí ze stejného systému a základu, jakým je křesťanství. Stejně tak nesmíme zapomenout na vliv judaismus a islámu, který rovněž křesťanství ovlivňoval.

V Evropské unii je možné v současnosti rozlišit tři základní typy systémů náboženské svobody. První z nich charakterizuje státní církve, která je typická pro Anglii, Dánsko, Řecko, Norsko, a Island.⁹⁸ Mezi druhou kategorií se řadí tzv. státy nábožensky neutrální, jenž se neztotožňují s žádným náboženským vyznáním a zaručují rovný přístup ke všem náboženstvím a církvím. Drží se zásady nevměšování se do náboženských záležitostí. Jsou dva základní podtypy takových států. První model je vymezen důsledným oddělením státu od církve – např. Francie. Druhý model se vyznačuje spoluprací státu a církví v oblastech společného zájmu. Sem řadíme Německo a například Českou republiku.⁹⁹

Princip loajality Společenství v podobě respektování ústavních struktur členských států zakazuje jednostranné přizpůsobení práva, pokud se jedná o tuto oblast. Evropský soudní dvůr uznal náboženskou svobodu v roce 1976 v rozsudku Prais v. Council, kdy je uznáno základní právo na náboženskou svobodu.¹⁰⁰ Ta patří ke společným ústavním tradicím členských států, které tvoří součást práva.

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je obsažena v článku 10 Listiny základních práv EU, který zní:

(1) Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jako i

⁹⁷ Nález Ústavního soudu sp. Zn. II. ÚS 2120/21 ze dne 11. 10. 2022.

⁹⁸ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 239 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-135-9, s. 14-15

⁹⁹ ROBBERS, Gerhard (ed.). *Stát a církev v zemích EU*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0967-1, s. 562.

¹⁰⁰ Rozsudek ESD ze dne 27. 10. 1976, ve věci Vievien Prais v Council of the European Communities, věc 130/75, s. 1589.

*svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení společně s jinými, a veřejnou nebo soukromou, bohoslužbou, ..*¹⁰¹

Nyní se zaměříme na odlišnosti u našich sousedů.

2.5.1 Francie

Francie je známa svou katolickou historií, avšak účast na církevních ceremoniích v současnosti poklesla. V zemi žije přibližně 750 000 protestantů, 650 000 židů a přes 3 miliony muslimů, což činí islám druhým nejrozšířenějším náboženstvím ve Francii.

Stejně jako v jiných členských státech Rady Evropy, právní zajištění náboženské svobody ve Francii je významně podporováno Evropskou konvencí o lidských právech. Ochrana náboženské svobody je prostřednictvím Deklarace práv člověka a občana z roku 1789 také součástí ústavního pořádku (*bloc de constitutionnalité*). Článek X Deklarace práv člověka a občana zní:

„Nul ne doit être inquiété pour ses opinions, même religieuses, pourvu que leur manifestation ne trouble pas l'ordre public établi par la Loi.“ Nikomu se nesmí dít újma pro jeho názory i náboženské, ledaže by jejich projev rušil pořádek stanovený zákonem. V tomto období došlo k vytvoření tří klíčových principů, které zakazují nátlak v oblasti náboženství a základních přesvědčení, a zdůrazňují nutnost rovného zacházení s lidmi různých vír nebo přesvědčení. Je nezbytné, aby všechny náboženské skupiny byly respektovány a zapojeny do trvalého dialogu o právech a výsadách.¹⁰²

Tato separace ve výsledku nebyla trvalou, nicméně prakticky až do roku 1905 byla ústředním tématem konfliktu mezi představiteli monarchistické, konzervativní, katolické Francie a zastánci sekulární republikánské Francie. Ideje francouzské revoluce stvrzují státní suverenitu a s tím, že státní moc nepochází od boha. Jedná se o první dokument, který hovoří o sekularizaci společnosti, resp. o náboženské svobodě.

¹⁰¹ Čl. 10 Listiny základních práv Evropské unie.

¹⁰²TAYLOR, CH. Proč je zapotřebí radikální redefinice sekularismu. In ŠTĚCH, O. (ed.) *Náboženství a sekularita. Zápas o veřejný prostor*. Praha: Filosofia, 2017. ISBN 978-80-7007-499-2, s. 79-80.

Na uvedené navazuje dekret z listopadu 1789, kdy došlo ke znárodnění majetku duchovenstva, naproti tomu se stát zavázal hradit výdaje církve a životní náklady duchovních. Uskutečňovala se politika odkřesťanštění. V listopadu 1791 došlo k vydání dekretu, na jehož základě byli duchovní, kteří nesložili přísahu státu, označeni za osoby podezřelé a postaveni pod státní dozor. V červenci 1801 byl náboženský znovu obnoven Napoleonem Bonapartem. Byla umožněna přísná policejní kontrola církví, kontrola nad duchovenstvem. Tato legislativní úprava byla posléze obohacena dalšími texty, které specifikovaly postavení duchovních, otázku jejich platů, majetku, organizaci. Během roku 1809 došlo k uznání některých náboženství, čímž jim byly zaručeny jisté výhody, převážně finančního charakteru.

Náboženství se stalo politickým tématem koncem 18. století. Předpoklady proto utvořila revoluce, od červencové monarchie (1830) se zde však začaly vytvářet dva významné protichůdné názorové proudy, které spolu vzájemně soupeřily. Do konfliktu se zde dostává katolická církev a politický život. Právní postavení církví se v budoucnu stalo politickou otázkou. Docházelo k vydávání zákonů, které byly pro církev zcela nepřijatelné. Mnohé z nich platí ještě dodnes. Po přerušení diplomatických vztahů se Svatým stolcem byl v roce 1904 vládou přijat zákon, který pro Francii znamenal odluku církve od státu. Právním předpisem, který upřesňuje ústavní garanci náboženské svobody je zákon z 9. prosince 1905 pojednávající o odluce církví od státu.¹⁰³ Bylo zavedeno zajištění svobody praktikování víry, což znamená, že stát neposkytoval oficiální uznání žádnému náboženství. Tento princip svobody praktikování náboženství a rozšiřování svobody svědomí klade na stát určité pozitivní závazky, avšak v kontextu oddělení církve od státu. Tímto se mezi různými vírami vytváří rovnoprávnost a zároveň se uplatňuje pravidlo, podle kterého ve Francii neexistuje žádné oficiálně dominantní náboženství. Dodnes ve Francii ani není utvořena definice náboženství. Je považováno za materiální součást ústavního řádu. Nastavený systém na základě tohoto legislativního aktu vycházel z předpokladu, že třetí republika již neuznává, nepodporuje ani nedotuje žádné specifické náboženské

¹⁰³ KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech: komentář*. Beckovy malé komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-362-2.

vyznání. Důsledkem oddělení bylo zrušení veškeré státní a místní podpory pro jakoukoliv náboženskou skupinu bez výjimky, a tak bylo eliminováno jakékoli preferování náboženských kultů.¹⁰⁴

Zákon se nevztahoval na tři východofrancouzské departementy, které byly v době jeho vyhlášení pod německou správou. Po roce 1871 byla uzavřena dohoda mezi německým císařem a Svatým stolcem, že v diecézních Strassburg a Metz budou ponechány v platnosti francouzské náboženské zákony, které platily v době anexe. Po návratu těchto tří departmentů Francii v roce 1918 si politici a obyvatelstvo přáli zachování *statutu quo*. Místní právo zachovává systém uznaných církví, jež jsou finančně podporovány státem.

V důsledku odluky bylo zrušeno zvýhodněné postavení jakékoli církve nebo náboženské organizace, která dříve v společnosti zaujímala vedoucí pozici. Stát si zachoval určitý stupeň kontroly nad organizací a provozem církevních a náboženských skupin. Tímto oddělením byly odstraněny náboženské přísahy a došlo k postupné sekularizaci veřejného vzdělávacího systému, který byl převeden pod laickou správu.¹⁰⁵ Odluka státu a náboženských institucí znamená specifický způsob, jak jsou řešeny vztahy mezi vládou a různými náboženskými organizacemi v zemi, která se nehlásí k žádnému konkrétnímu vyznání. Základem pro proces sekularizace, ve všech jeho variantách, je oddělení světské autority od náboženské autority a zásada, že státní moc by měla zůstat neutrální v otázkách víry. Tento koncept má své kořeny v německé jurisprudenci. Jedná se o neutralitu, kterou dělíme na vnitřní a vnější. Vnitřní neutralita znamená úplný zákaz jakéhokoli spojení mezi veřejnou mocí a náboženstvím ve všech jejích aspektech. Náboženství neslouží jako zdroj moci nebo jako oprávnění pro existenci státu. Vnější neutralita na druhé straně předpokládá uznání jasně stanovených hranic mezi světskou a duchovní mocí. Základem pro tuto neutralitu je interní neutralita, bez níž by neutralita jako taková nemohla existovat. Jedná se o druhou odluku.

¹⁰⁴ KAROLA, Petr. *Česká republika jako laický stát*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7676-454-5, s. 26.

¹⁰⁵ PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti: úvahy a polemiky*. V Praze: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1642-1, s. 166-167.

První článek francouzské ústavy ze 4.10. 1958 je také důležitým pro náboženskou svobodu a vztah mezi státem a náboženskými společnostmi.¹⁰⁶ Náboženská svoboda je vymezena jako *forum internum*, z ní pak vyplývá právo k svobodnému projevu víry nebo přesvědčení jako *forum externum*. Rovnost všech před zákonem je zaručena bez rozdílu náboženství a víry, a také rovnost všech náboženství mezi sebou, ateismus nevyjímaje. Tedy je zajištěno právo nevěřit a nemít náboženství. Ústavní prameny nejsou obsáhlé, ale jsou stěžejní, neboť zakotvují režim neutrality státu.

Základní principy státu a jeho vztahu k náboženství jsou lépe, než v ústavě definovány zákonem z roku 1905. Tento zákon přenáší na stát pozitivní povinnosti spojené se svobodným projevem náboženství a svobodou svědomí, ale v kontextu oddělení od náboženských institucí. Z principu rovnosti mezi různými náboženskými společnostmi vyplývá, že stát nemá oficiální náboženství. Neexistuje žádné státní náboženství ani uznané církve. Svoboda sdružování je zaručena francouzským zákonem, specificky článkem 4, na základě principu svobody.¹⁰⁷

Totéž platí pro svobodu vzdělání, která je základním principem a je zakotvena ústavou od roku 1848. Svoboda je jedním ze základních principů uznaných zákony republiky. Je zde zakotvena svoboda vzdělání a náboženské výuky.¹⁰⁸

Z nejnovějších změn francouzského konfesního práva můžeme zmínit zákon, který zavedl přísná opatření vůči sektám.¹⁰⁹ Zákon umožňuje soudu, aby sektu rozpustil.

V roce 2004 byl ve Francii přijat zákon č. 2004–228 z 15. března 2004¹¹⁰, který zakazuje nošení výrazných náboženských symbolů ve státních školách. Tato

¹⁰⁶ ROBBERS, Gerhard (ed.). *Stát a církev v zemích EU*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0967-1, s. 131.

¹⁰⁷ ROBBERS, Gerhard (ed.). *Stát a církev v zemích EU*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0967-1, s. 137.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 137.

¹⁰⁹ Cass Civ. I. z 11. 6. 1991, D. 1991, 521. Malaurie.

¹¹⁰ FRANCOUZSKÁ REPUBLIKA Loi N o . 2004–228 du 15 mard 2004 encadrant, en application du pnmcp de laïcité, le port de signes ou de netues manifestant une appartenance religieuse dans les écoles, colleges et lycées publics. In: LegiFrance [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.legifrance.gouv.fr>

pravidla obvykle zasahují symboly jako jsou muslimské hidžáby, křesťanské kříže, židovské jarmulky a další náboženské předměty, které jsou považovány za výrazné.

Tento zákaz je obhajován potřebou udržet školy jako neutrální prostředí, kde vzdělání není ovlivněno náboženskými rozdíly. V 2011 nabyl účinnosti zákon č. 2010-1192 z 11. října 2010¹¹¹, jehož cílem je zvýšit bezpečnost na veřejných místech.

Francie představuje čistě odlukový stát, kdy je zachována vnitřní i vnější neutralita veřejné moci.

Náboženský život ve Francii je regulován Deklarací práv člověka a občana, preambulí ústavy z 27. 9. 1946 a ústavou z roku 1958. Jeho úprava je zaznamenána jako poměrně stručná. Preambule ústavy z roku 1946 zavádí v odstavci 5. „*nikomu nesmí být v zaměstnání způsobena újma z důvodu jeho původu, názoru či vyznání*“¹¹². Odstavec 13 pak ukládá povinnost státu zajistit bezplatný a laický, veřejný vzdělávací systém ve všech stupních. Ústava z roku 1958 říká, že „*Francie je nedílná, laická, demokratická a sociální republika. Zaručuje se rovnost před zákonem všem občanům bez rozdílu původu, rasy nebo náboženství. Uznává všechna vyznání.*“¹¹³ Náboženská svoboda, pojímaná jako svoboda názorů a přesvědčení, je podpořena právním uznáním všech přesvědčení, jak je stanoveno v ústavě.

Francie představuje jeden z nejvíce komplexních systémů, který zajišťuje oddělení státu od církevních institucí a zároveň poskytuje ochranu rozsáhlé náboženské svobody, omezené pouze veřejným pořádkem. Uvedené je vhodně doplňováno nejen zákony, ale i judikaturou.

¹¹¹ FRANCOUZSKÁ REPUBLIKA LOI n° 2010-1192 du 11 octobre 2010 interdisant la dissimulation du visage dans l'espace public (1) In: LegiFrance [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.legifrance.gouv.fr>

¹¹² KLOKOČKA, Vladimír a WAGNEROVÁ, Eliška. *Ústavy států Evropské unie: ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irska, Itálie, Lucemburska, Německa, Nizozemí, Portugalska, Rakouska, Řecka, Španělska, Švédsko, Velké Británie*. Praha: Linde, 1997. ISBN 80-7201-056-5, s. 788.

¹¹³ Tamtéž.

2.5.2 Polsko

Polsko má své specifické postavení, neboť až do roku 1918, během 123 let, kdy byl polský stát rozdělen mezi sousední mocnosti, byla katolická církev pro Poláky baštou svobody a přispěla k přežití jazyka a kultury národa, stejně jako k naději na nezávislost. V období druhé světové války nechybělo hrdinské chování mnoha katolických kněží i laiků. Postavení státu a církve se tedy do roku 1918 odvíjelo od skutečnosti, která část Polska patřila, k jaké velmoci. Ústava z roku 1921 zaručovala svobodu vyznání a stát byl oddělen od církve, ale katolická církev si udržela silný vliv na společnost a politiku.

Výrazné je období komunismu, kdy „*proces sovětizace, resp. komunizace střední a východní Evropy vedl k zformování sovětského bloku, ovšem za různých podmínek, většinou závisajících na předchozích historických zkušenostech.*“¹¹⁴ Přístup jednotlivých států k církvi se lišil, přestože politická ideologie propagovaná vládami států v sovětském bloku byla identická. Klíčovým aspektem této ideologie bylo její postavení vůči náboženství. „*Marxismus viděl v člověku vrchol vývoje přírody a možnosti jeho osobní transcendence chápal výlučně nitrosvětsky. Vše existující považoval za skutečnost, která má výlučně hmotný základ. Duchovní svět byl schopen vidět jen jako nadstavbu v životě člověka a společenské jevy redukoval v podstatě vždy na jejich ekonomický základ. Náboženství považoval za projev odcizení člověka a předpokládal jeho zánik jako důsledek existence beztržní společnosti, ke které chtěl lidstvo dovést.*“¹¹⁵

„*Po nástupu komunismu začal na katolickou církev velký tlak, který byl i v ostatních zemích. Režim se snažil do čela církevních institucí dosazovat loajální lidi. Ovšem na rozdíl od Československa, tlak na církev v Polsku se brzy zmírnil, a to již na začátku 50. let, zejména proto, že se komunistům nepodařilo zlomit vztah Poláků k církvi.*“¹¹⁶

¹¹⁴ KUČEROVÁ, Irah. *Střední Evropa: komparace vývoje středoevropských států*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3067-0, s. 81.

¹¹⁵ OPATRŇÝ, Aleš. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-778-3, s. 100.

¹¹⁶ KLUSÁK, Michal. Vliv náboženství na politiku v Polsku [online]. E-polis.cz, 24. únor 2009. [cit. 2024-01-19]. Dostupné z WWW: ISSN 1801-1438.

I když ústava z roku 1952 formálně garantovala svobodu vyznání, ve skutečnosti byla náboženská praxe omezena a stát se snažil omezit vliv církve na společnost.

V textu ústavy se svoboda vyznání objevila v článku 70, který zněl přibližně takto:

"Obyvatelé Polské lidové republiky mají právo na svobodu svědomí a vyznání. Toto právo zahrnuje svobodu vykonávání náboženských obřadů a vedení náboženského života. Církev a jiné náboženské sdružení jsou rovné před zákonem a oddělené od státu."

Svoboda vyznání v Polsku, stejně jako v ostatních komunistických zemích tohoto období, byla tedy spíše deklarativní než skutečná.

Pád komunismu v roce 1989 a následné politické změny vedly k obnovení plné náboženské svobody. Ústava z roku 1997 zaručuje svobodu vyznání a oddělení církve od státu.

Článek 53 Polské Ústavy zaručuje, že každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Toto právo zahrnuje také svobodu měnit náboženství nebo víru a individuálně nebo společně s ostatními veřejně nebo soukromě vykonávat náboženské obřady, provozovat modlitbu, přesvědčování, obřady nebo účast na nich.¹¹⁷

Stát v Polsku je oddělen od církve, což je stanovuje článek 25 Polské Ústavy, který zaručuje nezávislost církve a jiných náboženských organizací na státu, a naopak. Každé náboženské společenství má právo na autonomii a může samo vytvářet své vnitřní struktury a vzdělávací systémy.¹¹⁸

V roce 1993 byl v Polsku uzavřen konkordát mezi Polskem a Svatým stolcem, který mezi jiným upravuje vztahy mezi polským státem a katolickou církví. Stanovuje právní rámec pro činnost katolické církve v Polsku, včetně uznání

¹¹⁷ BIEN-KACAŁA, Agnieszka et al. *Constitutional law in Poland*. Second edition. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, [2021], ©2021, s. 150.

¹¹⁸ BIEN-KACAŁA, Agnieszka et al. *Constitutional law in Poland*. Second edition. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, [2021], ©2021, s. 34.

právního postavení církve a jejích institucí, regulace školství a výuky náboženství v školách, uznání církevního sňatku, zachování církevního majetku a financování církevních aktivit ze strany státu.¹¹⁹

Byl přijat s rozličnými reakcemi; zatímco někteří ho viděli jako uznání významné role katolické církve, jiní ho kritizovali za to, že poskytuje církvi privilegované postavení a omezuje sekularismus státu. V Polsku má katolická církev sice významný vliv na společnost a politiku, ale formálně by neměla mít privilegované postavení nad ostatními církvemi a náboženskými společnostmi, což vyplývá z článku 53 Polské Ústavy.¹²⁰¹²¹

V Polsku je tedy patrné odloučení církve od státu.

2.5.3 Německo

Rozdělení historie oddělení státu od církve v Německu na etapy ukazuje na komplexitu tohoto procesu. Počátek se datuje do doby po Francouzské revoluci, přes sjednocení Německa až po období Výmarské republiky jako první etapu. Druhou etapu představuje samotná Výmarská republika a vzestup nacismu. Třetí etapu tvoří období druhé světové války, rozdělení Německa a vznik dvou rozdílných německých států.

První fáze byla charakterizována určitou mírou nepokojů. Koncept univerzální křesťanské monarchie se vynořil v rozmezí od Španělska po Rakousko-Uhersko. Toto období je typické myšlenkou „*čí je země, toho víra*“.¹²² Úsloví zjednodušuje stav, kdy měl zeměpán právo udávat vyznání. Tato praxe skončila až po uzavření

¹¹⁹ GRANAT, Mirosław a GRANAT, Katarzyna. *The Constitution of Poland: a contextual analysis*. First published. Oxford: Hart, 2019. xxxiv, 262 stran. Constitutional systems of the world. ISBN 978-1-5099-1394-7, s. 37.

¹²⁰ Tamtéž, s. 34.

¹²¹ I když politický vliv katolické církve v Polsku zůstává silný a vládní strana Právo a spravedlnost (PiS) často zastává hodnoty blízké církevním učení, jsou znatelné snahy o oddělení náboženství od státní správy, a to zejména mezi opozičními stranami a částí veřejnosti.

Viz. Kontroverzní novelizace zákona o zákazu potratů (2021), který defacto eliminoval možnost legálního potratu na území Polska. Omezení potratů v Polsku byla kritizována mnoha mezinárodními organizacemi a lidskoprávními skupinami, které tvrdí, že omezují práva žen na jejich tělo a zdraví. Když Polský Ústavní soud zrušil svým rozhodnutím čl. 4a bod 2 polského interrupčního zákona. Viz. Rozhodnutí Ústavního tribunálu Polska ze dne 22.10. 2020, K 1/20 [online]. Internetowy Portal Orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego [cit. 2021-03-03].

¹²² Viz. Kapitola 1.4

vestfálského míru roku 1648. Francouzská revoluce přinesla myšlenku náboženského obrození, ale tendence oddělit církve od státu byla v Německu méně výrazná než ve Francii. Silné propojení mezi "trůnem a oltářem" přetrvalo v Německu až do roku 1919, kdy vznikla Výmarská republika, ale i poté nebylo oddělení úplné. Německo nebylo kompaktní zemí, existovalo zde mnoho různých typů státních útvarů (knížectví, vévodství, království apod.) Přelomovým rokem k jisté odluce se stal rok 1803, kdy bylo vyhlášeno usnesení mimořádné říšské deputace na sněmu Svaté říše římské v Řezně. Později v letech 1872 dochází k oslavení vlivu katolické církve na školství a veřejný život.¹²³

Po porážce německého císařství v první světové válce, došlo k přijetí Výmarské říšské ústavy z 11. srpna 1919, která se stala součástí ústavního práva. Článek 7 odst. 2, 3 garantoval výuku náboženství na veřejných školách. V článku 4 byla zakotvena náboženská svoboda, svoboda víry, náboženského a světonázorového vyznání. Taktéž výkon náboženství byl zaručen.

Úprava vztahu státu a církve je v Německu z velké části v pravomoci spolkových zemí. Podrobná úprava ústavních základů týkající se vztahů církve a státu je obsažena v dalších normách, které vycházejí z ústavního zákona. Spolková republika Německo a její spolkové země uzavřely s církvemi mnoho konkordátů a smluv. Vztah ke katolické církvi je zakotven v říšském konkordátu z roku 1933, který je mezinárodní smlouvou. Přijetí uvedeného bylo ovlivněno nástupem nacismu, kdy byla konstatována neslučitelnost křesťanství s nacismem a katolíkům bylo zakázáno vstupovat do NSDAP, ale dokonce ji i volit. Po nástupu nacismu docházelo k utlačování náboženství, popravám, uzavíráním klášterů apod.¹²⁴ Omezována byla výuka, tisk apod. Nacisté pronásledovali Židy, Jehovovy svědky, a další náboženské skupiny. Státní politika byla zaměřena na potlačení jakékoliv náboženské nebo kulturní identity, která byla považována za neslučitelnou s nacistickou ideologií.

¹²³ ROBBERS, Gerhard et al. *Constitutional law in Germany*. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, [2017], ©2017. 226 stran. ISBN 978-90-411-8739-0, s. 24-25.

¹²⁴ Tamtéž, s. 27.

Norimberské zákony, přijaté v roce 1935, nebyly přímo zaměřeny na potlačení práva na svobodu vyznání. Jejich hlavním cílem bylo institucionalizovat rasovou diskriminaci, zejména proti Židům.

Po ukončení druhé světové války došlo k rozdělení Německa na čtyři části. Z těchto tří zón vznikla dne 23. 5. 1949 Spolková republika Německo. Reakcí SSSR pak bylo vyhlášení Německé demokratické republiky dne 7. října 1949. Oba státy pak šly naprosto odlišnými cestami až do pádu Berlínské zdi 9. listopadu 1989. Po sjednocení obě země přijaly své ústavy, což mělo dopad i na vztah mezi církvemi, svobodou vyznání a státem. Ve Spolkové republice Německo, která po sjednocení přetrvala až do současnosti, začíná preambule Základního zákona (1949) slovy „*uvědom si své odpovědnosti před bohem a lidmi*“. Tato formulace jasně ukazuje, že Základní zákon vychází z monoteistického pohledu a vztah mezi církví a státem je založen na partnerství. Základní zákon v článku 4 odst. 1 zaručuje nedotknutelnost svobody víry, svědomí a náboženského vyznání. Druhý odstavec stanoví neomezený výkon náboženských obřadů. Tyto individuální práva jsou dále specifikována inkorporací článků 137–141 výmarské ústavy. Nadále článek 7 odst. 2, 3 zaručuje vzdělání na veřejných školách a možnost volby svého náboženství.

Ústava NDR ve své hlavě V. upravovala poměrně rozsáhlou úpravu náboženství, která je velmi liberální, obsáhlá, s odlukou církve od státu, svobody vyznání jednotlivce. I tady lze říci, že tato úprava do značné míry vychází z výmarské ústavy. Stěžejním je článek 43, který proklamuje neexistenci jakékoli státní církve a zaručuje svobodu sdružování se v náboženských sdruženích. Článek 44 zaručuje právo církví vyučovat náboženství na veřejných školách. Je zakotveno financování církví a náboženských společností, služba v nemocnicích apod.¹²⁵ Ústavu NDR nahradila ústava v roce 1968, ve které je úprava omezena pouze na dva články. Podobně strohá je i naše ústava z roku 1960, která odpovídala sovětské ústavněprávní teorii a je zbavena reliktní úpravy z roku 1920.¹²⁶

¹²⁵ SCHELLE, Karel a VLČEK, Eduard. *Dokumenty ke studiu moderních dějin státu a práva*. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0859-8, s. 125.

¹²⁶ ROBBERS, Gerhard (ed.). *Stát a církev v zemích EU*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0967-1, s. 63.

Článek 20 odst. 1 garantoval, že každý občan NDR nabývá stejných práv a povinností nehledě na národnost, rasu, ideologické nebo náboženské vyznání. Panuje zde rovnost před zákonem. V NDR socialistická režim praktikoval protináboženskou politiku. Když režim v roce 1989 padnul, oba německé státy byly sjednoceny, pouhých 30% obyvatel NDR se hlásilo k náboženskému vyznání. Oproti tomu v SRN se více než 96% populace identifikovalo s nějakým náboženským vyznáním.

Německo zaujímá umírněnou pozici mezi evropskými systémy, které se týkají vztahu mezi státem a náboženskými institucemi, nacházejíc se mezi modelem státní církve a úplným oddělením církve od státu. Německé právo je založeno na principech neutrality, tolerance, rovnosti a nepřítomnosti státní církve.

Stát nesmí být nakloněn k jakémukoli dalšímu náboženství. Článek 4 řeší svobodu náboženského vyznání, která je pojímána jako právo jednotlivce věřit ve své náboženství nebo nevěřit v žádné. Tento článek stanovuje základní rámec pro svobodu náboženství. Klade na stát povinnost respektovat náboženské aktivity svých občanů a zároveň zajišťuje, že věřící mají právo žít podle pravidel svého přesvědčení. Náboženská svoboda je posílena dalšími právy: shromažďovací, spolčovací, práva na vzdělání. Svoboda vyznání ve smyslu pozitivní tolerance obsahuje též možnost státu zajistit na veřejných školách účast na nadkonfesní modlitbě. Svoboda vyznání je kolektivním právem.

V kontrastu s Českou republikou nebo Francií, kde základní rámec vztahu mezi církví a státem je vyjádřen v legislativě, německá ústava sama obsahuje ustanovení, která vytyčují klíčové principy této oblasti. V porovnání se Základním zákonem, který upravuje individuální aspekty náboženské svobody, ustanovení předešlá se vymezují ve vztahu stát a církev poměrně jasněji. Článek 137 výmarské ústavy „*státní církev není*“. Jedná se o elementární jádro německé odluky.¹²⁷

¹²⁷ ROBBERS, Gerhard (ed.). *Stát a církev v zemích EU*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0967-1, s. 63.

2.5.4 Shrnutí

Předkládané podklady se zaměřily na vývoj náboženské svobody ve vybraných zemích. Naše republika ctí republikánské hodnoty a ideály, mezi které podle tradiční francouzské ústavně právní doktríny patří svoboda, rovnost, bratrství a respekt k lidské a občanské důstojnosti, což reflektuje uznání veřejného života. Oddělení státu a církve je v naší ústavě jasně stanoveno.¹²⁸ Ústavní úprava vykazuje ve vztahu k církvím akcent na udržení bezpečnosti, veřejného pořádku, ochrany práv a svobod druhých.

Česká úprava odluky státu od církve je velmi podobná úpravě francouzské a soustředí se na vyličení základních principů. Článek 2 odst. 1 LZPS deklaruje absolutní konfesní neutralitu a odluku. Česká republika je tedy laickým státem. Oproti tomu Německo patří ke kooperačnímu modelu, kdy některé církve mají základním zákonem chráněné veřejnoprávní postavení, ústavně je například chráněno svěcení, veřejný pořádek, majetková privilegia. Koneckonců německá ústava obsahuje metafyzický prvek již ve své preambuli, když se tato dovolává boha „*uvědomění si své odpovědnosti před Bohem*“. Ve Francii je výslovně uvedeno, že „*Francie je nedílná, laická, demokratická a sociální republika*“. Je to jedním z atributů Francie a jeho státu. Odchytkou od Francie a Německa je naše zakotvení výuky náboženství na veřejných školách po celou dobu našich ústavních dokumentů. Článek 16 odst. 3 LZPS tedy nese jistou kooperaci státu a církve.

Oddělení státu a církve je založeno především na těchto principech. Žádné náboženství není nadřazeno nad ostatní a všechny jsou na stejné rovině. Druhým principem je fakt, že stát má povinnost respektovat světonázorovou pluralitu a vystupovat vůči ní neutrálně, což všechny naše zkoumané země splňují.

Náboženská svoboda je zakotvena ve všech zkoumaných ústavněprávních dokumentech, které vykazují své odlišnosti. Avšak ve všem zmíněných evropských zemích je náboženská svoboda zakotvena. Je zřejmé, že právo

¹²⁸ Čl. 2 odst. 1 LZPS a čl. 20 odst. 4 LZPS, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Společenství (neboť všechny zkoumané země jsou členy EU) nesmí vytvářet monopol na vytvoření náboženské společnosti. Jakékoliv jiné pojetí by vehnalo církev do opozice, což by ohrožovalo evropské sjednocování.

3 Omezení projevů náboženského vyznání v současných demokratických státech

3.1 Právní omezení náboženského vyznání

Právní omezení projevů náboženského vyznání mohou být zavedena z různých důvodů a mohou se lišit v závislosti na právním řádu dané země. V demokratických společnostech jsou práva a svobody, včetně svobody náboženského vyznání, chráněna ústavou a mezinárodními dohodami, jako je například Evropská úmluva o lidských právech. Nicméně, i v těchto kontextech může být svoboda náboženského vyznání omezena za určitých okolností.

Omezení svobody náboženského vyznání musí obvykle splňovat kritéria, jakožto zákonnost (podmínky pro omezení musí být jasně definovány v právních předpisech), legitimní cíl (např. ochrana veřejného pořádku), nezbytnost v demokratické společnosti a nediskriminace.¹²⁹

Příkladem možných omezení může být např. zákaz nošení náboženských symbolů, kdy v některých zemích mohou být zavedena pravidla omezující nošení náboženských symbolů, jako jsou kříže, hidžáby nebo jarmulky, ve veřejných institucích, zejména ve školách, veřejné správě nebo u soudů. Dále regulace náboženských shromáždění (nejčastěji za účelem ochrany veřejného pořádku), náboženské rituály (rituální oběti, polygamie) a stále aktuální ochrana dětí, kde hovoříme o účelnosti nejčastěji z hlediska obřízky u nezletilých.

Je důležité si uvědomit, že taková omezení musí být vždy pečlivě vyvážena s respektem k náboženské svobodě, aby nedošlo k porušení základních lidských práv a svobod. Rozhodnutí o omezeních mohou být předmětem soudního přezkumu a musí být v souladu s mezinárodními právními normami.

¹²⁹ MADEJ, Martin. *Meze základních práv v České republice*. Teoretik. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-294-3, s. 118-119.

Pro Forum externum neplatí, že může být vykonáváno libovolně, každým a za každých podmínek. Úmluva odkazuje totiž na dodržování zákonů.¹³⁰ Tyto zákony mohou být v rozporu a používá se také judikatura. Některé případy mohou být velmi problematické zásahem do práv dalších osob. Příkladem může být noční mše ve veřejném prostoru. Na jednu stranu jsou bohoslužby jako Forum externum chráněné, ale na druhou stranu musí být také zajištěn nerušený klid v nočních hodinách.¹³¹ A zde pak záleží na vyšší míře práva, jak jej vyložit a komu vyhovět. Navíc musí být zákony či například vyhlášky dostatečně přesné a vyložitelné.

3.2 Legitimní zásah

Úmluva jmenuje konkrétně, že se jedná o opatření, „*kteřá jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.*“¹³² Tedy zákony na ochranu bezpečnosti občanů mohou omezovat veřejné projevy víry. To je pochopitelné. Není důvod vírou někoho ohrožovat a umožňují například zásahy proti sektám propagujícím násilí. Morálka je pak také důvodem zásahu, kdy známe příklady obtěžování či ohrožení nemorálními skutečnostmi mladistvů.

Ochrana práv a svobod jiných je pak velice široký pojem. Existuje mnoho případů, kdy svoboda jednoho je omezena svobodou jiného nebo podobně nějakým právem, a přitom každý má takovou svobodu či právo uzákoněno. Meze náboženství jsou tak dosti široké, přestože jsou široká i dnešní práva, což tak vždy nebylo. S rozšiřováním práv může docházet také k omezování osob. To je známý fakt, protože například právo shromažďovací v podstatě takové omezení svobody pohybu umožňuje. Jedná se tedy o velmi složitě uchopitelný problém, který skutečně často vyvolává různé rozepře. Například ranní či večerní zpěvy mudínů, náboženské svátky, které omezují zaměstnavatele nebo občany v

¹³⁰ Stát má právo i povinnost omezit projev forum externum, pokud svým projevem náboženství ohrožuje práva a svobody jiných nebo celé společnosti. Čl. 9 odst. 2, Sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

¹³¹ MADEJ, Martin. *Meze základních práv v České republice*. Teoretik. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-294-3, s. 150.

¹³² SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008. Deus et gentes. ISBN 978-80-87127-13-1, s. 96.

možnostech nákupů atd. Proto také nelze dovést jednoznačné závěry nad plnou svobodou pro Forum externum, jedná se o právo relativní a musí být posuzováno podle místních zákonů, protože tam, kde ženy musejí být zahalené, se ty s jiným náboženstvím často musejí podřít. A naopak jsou známy případy zákazu zahalování tam, kde jde například o bezpečnost nebo konkrétní případy.

3.3 Určení proporcionální míry

Toto opatření navazuje na podmínky uplatnění zásahu státu do určitých náboženských práv, která mohou být zákonná, ale nezákonnost vykazuje jejich konflikt s jinou svobodou. Tímto principem jsou porovnávány váhy legitimacy při uplatňování legality. Mohou být velmi komplikovaná, a dokonce i dlouhodobá. Rozhodnutí mohou být komplikovaná subjektivními přístupy, ale i legislativními z hlediska přístupu států k různým právům. Státy, které podepsaly Úmluvu nebo Všeobecnou deklaraci mohou mít a mají různá náboženství a různá práva a svobody. Třeba pití alkoholu na veřejnosti a svoboda pohybu. V některých zemích je možné se volně pohybovat s alkoholem, ale v jiných je veřejné pití nebo dokonce veřejně viditelné nošení alkoholu zakázané, což bývalo řešeno například nošením v pytlíku a popíjením bez viditelnosti. Mnohá náboženství pití alkoholu vůbec odsuzují a zakazují. Tím není podstatné, že jde o alkohol. Stejně tak není v řadě náboženských staveb možné například nosit pokrývku hlavy, chovat se hlučně atd. A často míra proporcionality ovlivňuje postoj občanů k zachování občanských práv.

Zvláštním problémem jsou také sociální sítě se svobodou projevu a proporcionalitě zásahu nejen státu, ale také provozovatele. Nakolik je možné třeba urážet Boha nebo kritizovat Bibli, vyjadřovat se k různým náboženstvím a svobodám v jiných zemích, je velice složitě stanovitelné. Mnohé zákazy mohou vypadat jako cenzura. Nicméně zde je možnost zásahu státu prostřednictvím soudu. Některé případy jsou dokonce šetřeny trestním způsobem, což často vyvolává různé emoce.

Proto také sice existuje ustálená judikatura, ale ta se nemusí a často také nedá přesně použít pro jednotlivé případy, protože jsou velice rozmanité. Zaručením širokého spektra občanských (a tedy i náboženských svobod) byl prostě dán prostor pro porušování svobod nejen z důvodu jejich podstaty, ale pro konflikt s jinými svobodami. A soudy mohou obtížně posuzovat jednotlivé případy jednotně, protože jednak subjektivita hodnocení důkazů a jejich provedení u soudu je obtížné a zároveň se střetávají rozporné přístupy států nebo rozporná použití různých forem zaručených svobod. Proto byly uvedeny některé obecně zřejmé případy, které ozřejmují složitost míry náboženských svobod jejich míry.

3.4 Polsko

V Polsku byl řešen případ omezení svobody projevu v zájmu ochrany náboženského citění věřících, kdy lze pozorovat některá rizika přístupu, který uplatňuje ESLP ve své judikatuře.¹³³ Polská zpěvačka Doda poskytla v roce 2009 rozhovor na téma náboženských projevů kvůli protináboženským projevům jejího tehdejšího partnera, kdy řekla, že věří spíše vědeckým objevům, ne Bibli, kterou napsal někdo „*kdo byl sjetý vínem a trávou*“. Dva jednotlivci se obrátili na státního zástupce s tím, že Doda spáchala trestný čin dle ustanovení § 196 trestního zákoníku.¹³⁴ Zpěvačka ve vyšetřování uvedla, že použila pouze jazyk mladých, který je plný metafor a že se nedopustila trestného činu urážky náboženského citění. Byla odsouzena k zaplacení pokuty ve výši 1 160 euro. Stěžovatelka se poté obrátila na ESLP s tím, že namítala porušení článku 10 Úmluvy.

Soud konstatoval, že národní soud měl posoudit vyvažování zájmů, a to se zřetelem na široký prostor pro uvážení, kterým státům v této oblasti náleží. Dle soudu není pochyb o tom, že trestní odsouzení stěžovatelky zasahlo do jejich práv. Soud dokonce v rozsudku zopakoval, že pro někoho je její názor šokující a znepokojivý, což samo o sobě nevyklučuje požívání svobody projevu. Náboženská skupina musí tolerovat popírání své víry, pokud nepodněcují k nenávisti či

¹³³ Rozsudek ESLP ze dne 15. 9. 2022, ve věci *Rabczewska proti Polsku*, stížnost č. 8257/13.

¹³⁴ *Ustawa Kodeks karny skarbowy*, publikován jako Dz.U. 1999 nr 83 poz. 930.

k náboženské nesnášenlivosti.¹³⁵ Soud interpretoval skutečnost, že stěžovatelka mluvila o svém soukromém názoru, nejednalo se o veřejnou diskuzi na téma náboženství. Dle soudu vnitrostátní soudy neposoudily, zda je dané prohlášení skutkovým tvrzením nebo hodnotícím soudem. Nebyly řešeny meze náboženských doktrín dle článku 9 Úmluvy. Dle soudu vnitrostátní soudy nezkontrolovaly ani skutečnost, zda jednání stěžovatelky mohlo mít škodlivé následky. Ústavní soud Polska konstatoval, že § 196 trestního zákoníku nechrání předmět náboženského uctívání jako takový, ale náboženské cítění osob, které byly poškozeny jednáním pachatele. Jednalo se o projev pohrdání jinou osobou s úmyslem poškodit a ponížit. Soud konstatoval, že nic nenasvědčuje tomu, že by urážka náboženského cítění měla ohrožovat veřejný pořádek.¹³⁶ ESLP dále opřel své tvrzení o další dva polské případy¹³⁷, kdy uvedl, že je třeba vzít v potaz také povahu a přisnost uloženého trestu při posuzování přiměřenosti zásahu do svobody projevu.

ESLP konstatoval, že polské soudy neposoudili komplexně širší kontext výroku stěžovatelky a nevyvážily její právo na svobodu projevu s ostatními právy ostatních na jejich náboženské cítění a zachování náboženského míru ve společnosti. Navzdory širokému prostoru státu pro uvážení neexistovaly důvody dostatečně ospravedlňující zásah do svobody projevu stěžovatelky. Došlo tak porušení článku 10 Úmluvy. Výroky týkající se náboženství mají být kriminalizovány až tehdy, pokud úmyslně a závažně narušují veřejný pořádek a vyzývají k násilí. Polský soudce Wojtyczek však v nesouhlasném stanovisku uvedl, že *„v poslední době v Evropě roste počet útoků proti náboženství, a to zejména křesťanství a judaismu. Pokud státní orgány na tyto útoky dostatečně nereagují, může to vytvořit obecný pocit beztrestnosti. Soudce se domnívá, že se jednalo o bibli, která je symbolem judaismu a křesťanství, tedy bylo cílem tyto dvě skupiny zesměšnit. Posmívat se tomu, co je pro náboženskou skupinu posvátné, je*

¹³⁵ Rozsudek ESLP ze dne 20. 9. 1994, ve věci Otto-Preminger-Institut proti Rakousku, stížnost č. 13470/87, § 47.

¹³⁶ Rozsudek ESLP ze dne 17. 7. 2018, ve věci E.S. proti Rakousku, stížnost č. 38004/12, § 226.

¹³⁷ Rozsudek ESLP ze dne 27. 5. 2003, ve věci Skalka proti Polsku, stížnost č. 43425/98, § 41-42 a Rozsudek ESLP ze dne 9. 1. 2007, ve věci Kwiciecien proti Polsku č. 51744/99, § 56.

*forma verbální agrese, která je pro členy této skupiny mnohem urážlivější než osobní útoky“.*¹³⁸

ESLP má na paměti zachování mírového soužití a společenské soudržnosti, což je úkolem státu, jak opakovaně ESLP zdůrazňuje. „*Není odstranit příčinu napětí..ale zajistit, aby se oponující skupiny navzájem tolerovaly“.*¹³⁹

3.5 Česká republika

Článek 16 odst. 4 LZPS „*výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých.*“¹⁴⁰ Čtvrtý odstavec se potom věnuje výkonu těchto práv. Je zde řečeno, že tato práva mohou být omezena zákonem z důvodu opatření nezbytných v demokratické společnosti a ochrany veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti či práv a svobod druhých.¹⁴¹ Z výše uvedeného vyplývá, že dle Listiny jsou základní práva a svobody (svobodu vyznání nevýjimaje) zaručena skutečně všem. Jak uvádí Pavlíček: „*Listina základních práv a svobod dává Ústavě hodnotovou orientaci.*“¹⁴² Náboženské právo není právem absolutním a jeho výkon může být omezen zákonem. Právem absolutním je však vnitřní složka náboženské svobody, která zákonem omezit nelze. Ústavní soud k nemožnosti omezit svobodu myšlení a náboženského přesvědčení ve svém rozhodnutí říká následující: „*tato práva mají absolutní charakter v tom smyslu, že nikdo nemůže být podroben takovému opatření, jehož cílem je změna procesu a způsobu myšlení, nikoho nelze nutit, aby změnil svoje myšlení, náboženské vyznání nebo víru. Při jejich ochraně se jedná o respektování „vnitřního“ rozměru těchto práv, který vylučuje jakýkoliv nátlak*

¹³⁸ Rozsudek ESLP ze dne 15. 9. 2022, ve věci Rabczewska proti Polsku, stížnost č. 8257/13.

¹³⁹ POST, Robert. Religion and Freedom of Speech: Portraits of Muhammad. *Constellations*. 2007, roč. 14, č. (1), ISSN 1351-0487, s. 82.

¹⁴⁰ Čl. 16 odst. 4 LZPS, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

¹⁴¹ Čl. 16 odst. 3 a 4 LZPS, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

¹⁴² PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti: úvahy a polemiky*. V Praze: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1642-1, s. 74.

*nebo ovlivňování myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Tato práva v důsledku jejich absolutního charakteru není proto možné omezovat zákonem.*¹⁴³

Od jedinců, kteří chtějí svou víru a své náboženství projevovat navenek, je nutné vyžadovat určitou míru odolnosti vůči okolním vlivům. „*Lidé, kteří se rozhodnou realizovat svou náboženskou svobodu, však nemohou rozumně očekávat, že budou chráněni před veškerou kritikou. Musí tolerovat a akceptovat, že jiní lidé budou odmítat jejich víru, popř. že budou propagovat doktríny nepřátelské jejich víře.*“

¹⁴⁴ Jen velmi těžko vytyčíme hranici mezi vnitřním přesvědčením a právem toto přesvědčení projevovat navenek. Vnitřní a vnější svobodu nelze navzájem od sebe oddělit. Domnívám se však, že ochrana vnitřní náboženské svobody je prioritou. Uvedené tvrzení je položeno na současném právním řádu, který vnitřní svobodu ochraňuje ve svých normách.¹⁴⁵

Demonstrativní výčet nám pomůže objasnit šíři a oprávnění, ve kterých je vyjádřena náboženskou svoboda. Jedná se zejména o:

- *svobodu vzniku náboženských institucí,*
- *svobodu a meze aktivit náboženských institucí,*
- *svobodu zrušit náboženskou instituci jejím vnitřním předpisem,*
- *svobodu vyznání,*
- *svobodu jednotlivce při vstupu do náboženské instituce,*
- *expresivní svoboda (svoboda aktivně se účastnit života instituce a svobody tvořit myšlenkové proudy v rámci náboženské instituce),*
- *svoboda oddělit se od náboženské instituce.*¹⁴⁶

¹⁴³ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 18/98 ze dne 2. 6. 1999. Publikováno ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu pod č. 82/1999 US.

¹⁴⁴ ČAPEK, Jan. *Evropská Úmluva o ochraně lidských práv: [komentář s judikaturou]*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-789-8, s. 419.

¹⁴⁵ SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Deus et gentes. Brno: L. Marek, 2008. ISBN 978-80-87127-13-1, s. 16.

¹⁴⁶ LAMPARTER, Michal. *Církev a stát: sborník příspěvků z 5. ročníku konference*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2000. Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická; Sv. 243. ISBN 80-210-2421-6, s. 37.

Náboženská svoboda představuje zejména pro věřící občany jednu z největších hodnot, které právní stát garantuje jednotlivcům i jejich uskupením v církvích a náboženských společnostech. „*Vždyť každá svoboda je v důsledku excelentním Božím darem člověku a učení o ní má své kořeny v Božím zjevení*“.¹⁴⁷

Jak bude vyplývat z uvedené judikatury Evropského soudu pro lidská práva a Ústavního soudu České republiky, k omezení musí být splněny kumulativně následující podmínky:

- omezení musí být stanoveno zákonem (nikoliv normativním právním aktem, ale ani soudním precedentem),
- omezení musí směřovat k legitimnímu cíli,
- omezení musí být nezbytným předpokladem v demokratické společnosti, musí být přiměřené.¹⁴⁸

Důsledným vyjádřením postoje tolerance k víře a přesvědčení ze strany státní moci je proto sekulární ústavní princip.

Pozitivní povinnost státní moci je ochrana svobody náboženské víry a přesvědčení. Nejvýznamnější pozitivní povinností státní moci je zajištění prostřednictvím prostředků veřejného práva svobodný prostor projevům náboženské víry a přesvědčení je povinnost poskytnout právní ochranu společnostem jako subjektům v právním slova smyslu.¹⁴⁹ Obdobně je formulováno omezení dle článku 18 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a článek 9 odst. 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Ústavní soud konstatuje, že „*oproti svobodě svědomí a náboženského vyznání, u níž Listina nestanoví žádné možné podmínky pro její omezení, lze svobodu výkonu náboženství nebo víry omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické*

¹⁴⁷ HRDINA, Ignác Antonín. *Náboženská svoboda v právu České republiky: (podle právního stavu k 1.1.2004)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-67-x, s. 243.

¹⁴⁸ HRDINA, Ignác Antonín. *Náboženská svoboda v právu České republiky: (podle právního stavu k 1.1.2004)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-67-x, s. 243.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 95-96.

*společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých“.*¹⁵⁰

Ústavní soud ČR ve svém nálezu¹⁵¹ dále zmínil, že omezit náboženskou svobodu coby základní právo musí být splněny tři podmínky – musí tak stanovit zákon, omezení musí směřovat k legitimnímu cíli a rovněž toto omezení musí být omezením nezbytným v demokratické společnosti. Náš ústavní soud zde koresponduje s judikaturou ESLP.¹⁵² Aby mohlo dojít k omezení náboženské svobody, musí být splněny všechny tři výše uvedené podmínky, není možné, aby byla splněna pouze jedna z nich. Soud by tak měl v případě, že bude přezkoumávat, zda nějaké omezení náboženské svobody je možné, v první řadě zjistit, zda tyto podmínky byly naplněny.

Nutno mít však na paměti, že státní moci může být omezeno pouze forum externum, forum internum by být, pokud hovoříme o demokratických státech, nikdy omezeno nemělo. Soud tedy nejprve musí zkoumat, zda došlo k omezení na základě zákonné úpravy. Tímto se rozumí i podzákonný právní předpis. ESLP ve svých rozhodnutích vykládá pojem „předepsaný zákonem“ ve smyslu veřejnosti dostupný předpis, který je jasně formulovaný a pro adresáta z něj plynou možné následky.¹⁵³ Dalším požadavkem je legitimní cíl pro omezení náboženské svobody, který lze spatřovat mravností, ochranou práv a svobod jiných, veřejná bezpečnost a ochrana veřejného pořádku. Pouze za účelem ochrany těchto hodnot může dojít k omezení náboženské svobody. Ochranou legitimního cíle se zabývá řada judikátů ESLP.¹⁵⁴ Dále pak požadavek nezbytný v demokratické společnosti pro porušení svobody vyznání (veřejný pořádek a jeho zachování). Úřady se musí

¹⁵⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 8. října 1998, sp. zn. IV. ÚS 171/97 (publikované ve Sb. n. a u. ÚS, ve svazku 12, pod č. 57, na str. 457) "*K oprávnění podat žalobu jménem náboženské společnosti*"; (týkající se registrace církví a náboženských společností a registrace změn údajů uvedených v § 12 a 13 zákona č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností)

¹⁵¹ Nález Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002.

¹⁵² Nález Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002.

¹⁵³ SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Deus et gentes. Brno: L. Marek, 2008. ISBN 978-80-87127-13-1, s. 97.

¹⁵⁴ Prvním z nich je rozhodnutí ESLP ze dne 12. 7. 1978, X. proti Spojenému království, stížnost č. 7992/77. Dále pak například Rozhodnutí Soudního dvora pro lidská práva ze dne 14. července 1987, A.R. M. Chappel proti Spojenému království, stížnost č. 12587/86. Nebo Rozhodnutí Komise soudního dvora ze dne 19. března 1981, Omkarananda a Divine Light Zentrum proti Švýcarsku, stížnost č. 8118/77.

pokusit v rámci svého rozhodovacího procesu zvážit všechny potřebné náklady na zabezpečení shromažďovacího práva, a nesmí primárně toto zakázat. Úřady se tedy nesmí uchýlit k tomu nejradikálnějšímu řešení.¹⁵⁵

V České republice dochází k diskusi k ochraně svobody náboženského vyznání a ochranou náboženského cítění, kdy Telec uvádí, že obojí spadá v jedno. Zásah do náboženského cítění lze spojit s cizí újmou, kterou osoba blízká pocítuje jako vlastní.¹⁵⁶ Civilní delikt může způsobit nemajetkovou újmu ve smyslu § 2956 občanského zákoníku, kdy ale osobnostní právo chrání osobnost jednotlivce, nikoliv skupinu. Závisí ale na vydatnosti způsobené újmy. Určitou míru potíží v životě a ve společenských poměrech unese každý.

Ústavní soud v roce 2022 konstatoval, že potenciální zásah do náboženského cítění ale může mít intenzivní dopad i na forum externum jednotlivce, skupiny věřících nebo církevních institucí. Difamace s náboženským obsahem může vyvolat zásah do základního práva na zachování lidské důstojnosti, osobní cti a dobré pověsti zakotvené v čl. 10 odst. 1 Listiny. Člověk, pro kterého je náboženská víra nebo vyznání významnou součástí jeho identity, by se podle Ústavního soudu neměl cítit ponížen tím, že základy jeho vyznání jsou znevažovány a svaté osoby, které uctívá, zesměšňovány. Lidé v jeho okolí by si pak totiž mohli pokládat otázku, jakou vážnost a žádoucí míru společenského respektu si taková víra a vlastně on sám zaslouží.¹⁵⁷ Ústavní soud tak právo na ochranu náboženského cítění podřazuje pod limitační klauzuli svobody projevu. V nálezů pak začíná testem legality. V rámci testu legality posuzuje, zda stěžovatelé mají aktivní legitimaci k podání žaloby na ochranu osobnost. Uvedený český případ navázal na případ Polský, který byl představen nejprve. Jednalo se rovněž případy, ve kterých byla určitá osoba sankcionována za blasfemii, což představovalo zásah do svobody projevu.

¹⁵⁵ Rozhodnutí Soudního dvora pro lidská práva ze dne 26. července 2007, Barankévič proti Rusku, stížnost č. 10519/03.

¹⁵⁶ § 22 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

¹⁵⁷ Nález Ústavního soudu, sp. zn. II. ÚS 2120/2, ze dne 11. 10. 2022, odst. 59-60.

3.6 Německo

Zajímavým případem omezení náboženské svobody je obřízka z čistě náboženských důvodů, která je v Německu hojně judikována. Jedná se o obřízku nezletilých chlapců z ryze náboženských důvodů, tedy bez jakékoliv jiné zdravotní indikace.¹⁵⁸ Zemský soud v Kolíně ve svém rozhodnutí¹⁵⁹ označil za tento zákrok za protiprávní s tím, že postavil práva dítěte na tělesnou integritu před právem rodičů na výchovu dítěte. V daném případě došlo k obřízce čtyřletého chlapce, který měl zdravotní komplikace a musel být ošetřen na pohotovosti. Následně bylo proti osobě, která obřízku provedla vzneseno obvinění za trestný čin ublížení zdraví užitím nebezpečného nástroje. Soud uvedl, že chlapec z důvodu nedostatku rozumové vyspělosti není schopen poskytnout souhlas, tedy uvedené spadá pod skutkovou podstatu trestného činu ublížení na zdraví. Omluvou pro soud nebyla skutečnost, že se jedná o tradiční rituál, který je prováděn stovky let. Německé právo dokonce uvádí, že rodiče mohou rozhodovat o svém dítěti pouze za předpokladu, že opatření slouží k dobru svého dítěte. Soud však obřízku z náboženských důvodů neuznal.¹⁶⁰ V německé občanském právu je právo na tělesnou nedotknutelnost a právo dítěte na seburčení nadřazeno svobodě vyznání a právu na výchovu dětí. Narušení tělesné integrity obřízkou je nepřiměřené, neboť dochází k tělesné změně. Dítě tedy nemůže později rozhodovat o své náboženské příslušnosti. Obřízka byla postavena na roveň zákrokům, které dítě ponižují, poškozují jej na těle.¹⁶¹

I v tomto případě je zřejmé, že se musí vyvažovat práva, kdy se zohledňuje intenzita tělesného zásahu a náboženský význam zákroku.¹⁶² V Německu se

¹⁵⁸ MUELLER, H. E.: *"Unerhört" und "unsensibel"?* - Urteil des LG Köln zur Beschneidung. Beck.de [online], [19. 3. 2024]. Dostupné na: <http://blog.beck.de/2012/06/27/unerhoert-und-unsensibel-urteil-des-lg-koeln-zur-beschneidung>.

¹⁵⁹ HEINIG, H.-M.: *Beschneidungs-Urteil: Juristisch und rechtsethisch fragwürdig*. Verfassungsblog.de [online], [19.3. 2024]. Dostupné na: <http://verfassungsblog.de/beschneidungsurteil-juristisch-und-rechtsethisch-fragwrdig>.

¹⁶⁰ § 1631d německého občanského zákoníku ("Bürgerliches Gesetzbuch", BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738).

¹⁶¹ HEINIG, H.-M.: *Beschneidungs-Urteil: Juristisch und rechtsethisch fragwürdig*. Verfassungsblog.de [online], [19.3. 2024]. Dostupné na: <http://verfassungsblog.de/beschneidungsurteil-juristisch-und-rechtsethisch-fragwrdig>.

¹⁶² Tamtéž.

rozpoutala obrovská diskuze, kdy jedna skupina tvrdila, že se jedná o zásah a omezení náboženského práva, kdy přece nelze určit jestli obřezaný muž je žid nebo muslim, neboť se obřízka provádí rovněž z náboženských důvodů. Jiní však uvedené odmítají a tvrdí, že zákrok nemůže být proveden v zájmu dítěte.

§ 1631 d německého občanského zákoníku¹⁶³ novelizoval ustanovení, které se týká rituální obřízky židovských a muslimských chlapců v SRN, kdy je umožněno rodičům své syny nechat rituálně obřezat. Avšak za dodržení určitých podmínek. Věková hranice zde není uvedena. Návrh ji původně obsahoval a to na 14 let věku dítěte.¹⁶⁴ Uvedené ustanovení přineslo právní jistotu pro německé židy a muslimy. Později však byla rozhodována řada dalších případů ve věci obřízky. Mimo to vydal Vrchní zemský soud v Hammu v srpnu roku 2013 poměrně zajímavý rozsudek, kterým rozhodl o zákazu obřízky šestiletého Keňana, neboť tento podle své vlastní výpovědi nebyl o zákroku dostatečně informován. Podle zákona o obřízce přitom musí být s ohledem na věk chlapce odpovídajícím způsobem zohledněna jeho vůle.¹⁶⁵

¹⁶³ § 1631d německého občanského zákoníku ("Bürgerliches Gesetzbuch", BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738).

¹⁶⁴ ARD TAGESSCHAU: *Bundestag beschließt Gesetz zur Beschneidung*. Tagesschau.de [online] [17. 3. 2024]. Dostupné na: <http://www.tagesschau.de/inland/beschneidung164.html>

¹⁶⁵ Rozsudek Vrchního zemského soudu (Oberlandesgericht) Hamm, sp. zn. 3 UF 133/13, ze dne 30. 8. 2013, dostupný na: <http://openjur.de/u/646212.html/online> 19. 3. 2024/

4 Jednotlivé projevy náboženského vyznání v soudní judikatuře vybraných států

4.1 Polsko

Velmi známým případem je případ z Polska, kdy se hledala spravedlivá rovnováha mezi zájmy jednotlivce (odsouzeného) a zájmy věznice v oblasti náboženské svobody. Tímto případem byl spor ve věci Jakóbski proti Polsku.¹⁶⁶ Řešila se podstatná otázka, zdali právo na svobodu náboženského vyznání v kontextu stravování ve vazbě má větší váhu než právo na svobodu myšlení a svědomí. V uvedeném případě měl žalobce za to, že čl. 9 Úmluvy¹⁶⁷ nerozlišuje mezi svobodou náboženského vyznání a svobodou myšlení a svědomí a nelze jedné této svobodě dávat přednost před druhou.

Svobodný vnitřní prostor člověka je třeba posuzovat podle toho, zda se jeho přesvědčení dostává do kontaktu s jiným veřejným prostorem a naráží tak na práva a chráněné zájmy jiných. Garance získává reálnou hodnotu tehdy, je-li možné myšlení či svědomí projevit veřejně a identifikovat ho tímto způsobem. Bez této možnosti by náboženská svoboda ztrácela svůj smysl. Ve sféře náboženství je svoboda jedním z esenciálních prvků, které tvoří identitu věřících a jejich pojetí života, ale zároveň představuje cenný přínos i pro ateisty, agnostiky, skeptiky a nezaujaté (a to i mimo samotnou náboženskou svobodu). ESLP se odkazuje na jiný rozsudek, který definuje přesvědčení ve smyslu čl. 9 Úmluvy.¹⁶⁸ Judikatura ESLP nerozlišuje míru ochrany práv a svobody myšlení (přesvědčení) na jedné straně a ochranu víry a náboženství na druhé straně. Stát nesmí zasahovat do vnitřního přesvědčení jednotlivce. Podle názoru ESLP jsou tolerovatelná pouze „minimální“ omezení přesvědčení či náboženského vyznání. ESLP se v souvislosti s čl. 9 Úmluvy opakovaně vyjadřoval k otázce stravy osob ve výkonu trestu. Dodržování určitých pravidel stravování představuje praktický projev přesvědčení nebo náboženského vyznání, který je tímto ustanovením

¹⁶⁶ Rozsudek ESLP ze dne 7. 12. 2010, ve věci Jakóbski proti Polsku, stížnost č. 18429/06.

¹⁶⁷ Čl. 9 Sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

¹⁶⁸ Rozsudek ESLP ze dne 25. 2. 1982, ve věci Campbell a Cosans proti Spojenému království, stížnost č. 7511/76 a 7743/76, § 36.

chráněn. Bylo poznamenáno, že čl. 9 Úmluvy uznává různé formy projevů náboženství nebo přesvědčení, a to prostřednictvím bohoslužeb, vyučování, provádění náboženských úkonů a zachovávání obřadů, avšak nechrání všechna jednání motivovaná tímto náboženstvím nebo přesvědčením. Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání náleží postojům, jež dosahují určité úrovně přesvědčivosti, serióznosti, koherence a důležitosti.¹⁶⁹

V našem případě stěžovatel žádal o bezmasou dietu, protože se jako praktikující buddhista chtěl vyhnout konzumaci masa. Stěžovatel tuto žádost opakovaně předkládal věznicí. Správa věznice tento požadavek odmítla a odůvodnila to zejména tím, že připravovat bezmasé jídlo pro jednoho člověka by představovalo nadměrnou finanční zátěž (zvýšené náklady na hygienu), stejně jako nepřiměřenou zátěž pro zaměstnance kuchyně. ESLP přihlédl ke zjištění, že stěžovateli byla po určitou dobu podávána strava bez obsahu vepřového masa, přičemž ostatní druhy masa byly zastoupené v nízké míře. Přesto však stěžovatel tvrdil, že tato strava zcela nevyhovovala jeho náboženskému přesvědčení. Druhý odstavec čl. 9 Úmluvy připouští omezení, nicméně je třeba sledovat legitimní cíle, včetně ochrany veřejného zdraví a morálky, a ochrany práv a svobod jiných. Proto ESLP dospěl nakonec k závěru, že navzdory prostoru pro uvážení státu se příslušným orgánům nepodařilo nalézt spravedlivou rovnováhu mezi zájmy věznice a zájmy stěžovatele, konkrétně právem stěžovatele projevit své náboženské přesvědčení prostřednictvím dodržování pravidel jeho buddhistické víry, a došlo tudíž k porušení čl. 9 Úmluvy.

ESLP zaujal stejný názor i v dalších případech.¹⁷⁰ V návaznosti na Mendelova pravidla lze konstatovat, že dle pravidla č. 5 „*vězeňský režim by se měl snažit o minimalizaci rozdílů mezi životem ve vězení a životem na svobodě, které vedou ke snižování odpovědnosti vězňů a jejich důstojnosti jako lidských bytostí*“.¹⁷¹ Zajímavostí je rovněž skutečnost, že polský zákon o výkonu trestu zakotvuje skutečnost, že by mělo být přihlíženo k náboženským a kulturním požadavkům

¹⁶⁹ Rozsudek ESLP ze dne 7. 12. 2010, ve věci Jakóbski proti Polsku, stížnost č. 18429/06.

¹⁷⁰ Například rozsudek ESLP ze dne 17. 12. 2013, ve věci Vartic proti Rumunsku (č. 2), stížnost č. 14150/08.

¹⁷¹ UNODC. *The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*. Online. In: United Nations Office on Drugs and Crime. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf. [cit. 2024-02-03].

odsouzených.¹⁷² Vymezení je vcelku neurčité, což je právě u Polska zajímavým zjištěním.

V návaznosti na čl. 9 odst. 2 Úmluvy připouští omezení, nicméně je nezbytné sledovat legitimní cíle, mezi něž patří ochrana veřejného zdraví, morálky a ochrana práv a svobod jiných. ESLP proto posuzoval, zda stát splnil svou povinnost ve snaze o nalezení spravedlivé rovnováhy mezi zájmy zařízení a ostatních odsouzených a zvláštními zájmy stěžovatele. Polská vláda pak dále odkazovala právě na Arrowsmith test a argumentovala, že vegetariánský způsob stravování není v případě stěžovatele projevem víry, ale pouze jednáním motivovaným vírou. Bylo poukázáno na fakt, že stěžovatel nepožadoval žádné specifické suroviny, nýbrž pouze prostou vegetariánskou stravu. Příprava vegetariánské stravy jednoznačně nepodléhá Arrowsmith testu, jak uvedlo ESLP. Při jeho aplikaci je hodnoceno, jde-li v namítaném případě o jednání motivované nebo ovlivněné vírou nebo přesvědčením, nebo jde-li o projev práva projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení, které je chráněno čl. 9 EÚLP. Sám ESLP ale přiznává, že zhodnocení těchto jednání je v konkrétních podmínkách často nemožné z důvodu nedostatečně ustálených východisek rozličných náboženství.¹⁷³

Zajímavým případem z Polska je rozsudek ESLP¹⁷⁴, kdy bylo konstatováno, že diskriminace na základě náboženského vyznání nebo přesvědčení ve smyslu téže směrnice může být konstatována pouze tehdy, pokud k dotčenému méně příznivému zacházení nebo konkrétnímu znevýhodnění dochází v závislosti na náboženském vyznání nebo přesvědčení (v tomto smyslu).¹⁷⁵

¹⁷² Art. 109 § 1 Ustawa Kodeks karny wykonawczy Dz.U.2021.53, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷³ Rozhodnutí ESLP ze dne 12. 6. 1979, ve věci Pat Arrowsmith proti Velké Británii, stížnost č. 7050/75.

¹⁷⁴ Rozhodnutí ESLP ze dne 26. 1. 2021, Szpital Kliniczny im. dra J. Babińskiego Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Krakowie, C-16/19, EU:C:2021:64, body 29 a 30.

¹⁷⁵ Official Journal of the European Communities, L 303, 2. 12. 2000.

4.2 Německo

Ústavní systém Německa z hlediska vztahu státu a církve hovoří o tzv. kooperačním modelu. Státy s obecnou preferencí se odlišují od preference specifické. Pro oba principy je typické, že akcentují význam náboženství pro státní a veřejný život, avšak systémy s principem obecné preference tak činí méně intenzivním způsobem, a to především s ohledem na skutečnost, že nesměřují k afirmaci a podpoře konkrétního náboženského vyznání, nýbrž jen k podpoře náboženských fenoménů značně obecným způsobem. Ústavním systémem, který inkorporuje model obecné preference, je právě Německo. Platí zde tedy model, že stát a církve mají při své sociální činnosti spolupracovat a vzájemně se podporovat.¹⁷⁶ Uvedené plyne z historických zkušeností poválečného Německa. V případě Německa je v souladu s tradičními principy právního státu garantována náboženská svoboda ve smyslu garance vnitřního i vnějšího, individuálního i kolektivního aspektu náboženské svobody, jakož i její souvislost s principem rovnosti.

Víra a náboženství, které jedinec zastává, musí mít určitou validitu tam, kde se jednotlivec domáhá tohoto přesvědčení, ať už vyžaduje zvláštní postavení či zacházení.¹⁷⁷ Stěžovateli byla náboženská sdružení, která reagovala na vyjádření německé vlády o sektě a na tvrzení, že jsou její členové manipulováni. Stěžovatelé tvrdili, že se jednalo o informační kampaň, která neoprávněně zasahuje do jejich práv zaručených čl. 9 Úmluvy. Německý soud rozhodl, že manipulovali a ovlivňovali své členy a jejich náboženské uskupení nesplňovalo a nedodržovalo limity dané německým ústavním právem. ESLP však konstatoval a potvrdil tvrzení německého spolkového soudu, když uvedl, že „soud rozhodl, že *prohlášení vlády, jak byla vymezena Federálním ústavním soudem, přinejmenším*

¹⁷⁶ MONSMA, Stephen V. a SOPER, Christopher J. *The challenge of pluralism: church and state in five democracies*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2009. ISBN 978-0-742-55416-0, s. 172–178.

¹⁷⁷ Rozsudek ESLP ze dne 6. 11. 2008, ve věci Leela Förderkreis e. V. a další proti Německu, stížnost č. 58911/00.

*v době, kdy byla učiněna, neznamenají překročení hranice toho, co demokratický stát může považovat za veřejný zájem“.*¹⁷⁸

Práva vztahující se k náboženské svobodě jsou charakterem primárně negativního rozměru, avšak ani pozitivní náplň těchto práv nelze podceňovat, protože pro jejich reálné svobodné užívání jsou podstatná (výslovně je pak aktivní konání státu vyžadováno).¹⁷⁹ Promítnutí dopadu ochrany svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání i do sféry vztahů mezi jednotlivci lze dovozit i z dalších rozsudků ESLP.¹⁸⁰

Objektivní rovina, tedy právní vyjádření respektu vůči osobní duševní autonomii při výkonu veřejné moci, má význam jednak při normotvorbě, jednak při interpretaci a aplikaci práva. Inspirací je rozsudek Spolkového ústavního soudu ve věci Luth¹⁸¹, kdy rozsudek spojuje Listinu s tzv. prozařováním základních práv do celého právního řádu. Toto právo pak nepůsobí jen přímo ve vztazích mezi jednotlivcem a veřejnou mocí (vertikální účinek základních práv), ale její hodnoty ovlivňují i právní regulaci vztahů mezi soukromými jednotlivci a její výklad a aplikaci (tzv. nepřímý účinek horizontální základních práv).

Zde ESLP odkazuje rovněž na své předcházející rozsudky v jiných zemích. Úmluva v první části věty chrání pouze právo změnit své náboženské vyznání. Byť se jedná o svobodu náboženského vyznání nebo přesvědčení, je ochráněna nejen víra, ale i její nedostatek, tedy chráněno i její popření. Druhou částí náboženské svobody je její projevení (projevy soukromoprávní, ale rovněž projevy veřejné, zároveň individuální i skupinové). Jedná se tedy o bohoslužbu, vyučování, možnost nosit náboženský symbol ve veřejném prostoru, zachování obřadů apod. Za projevy náboženské svobody dle pohledu ESLP lze považovat přesvědčování jiných osob, například vyučováním.¹⁸² Projevem náboženské

¹⁷⁸ HUDOC. *Document collection*. Online. In: European Court of Human Rights <https://hudoc.echr.coe.int/tkp197/view.asp#%20>. [cit. 2024-02-12].

¹⁷⁹ Rozsudek ESLP ze dne 3. 2. 2011, ve věci Siebenhaar proti Německu, stížnost č. 18136/02, § 38.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ Rozsudek Spolkového ústavního soudu ze dne 15. 1. 1958, ve věci Luth Urteil, 1 BvR 400/51, BVerfGE 7, s. 198.

¹⁸² HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva: text je sestaven a uspořádán podle stavu k 1. 4. 2003*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-417-X, s. 227–228.

svobody je i nošení náboženského symbolu¹⁸³. Musí se jednat o akt, který je spojen s náboženstvím nebo přesvědčením. Příkladem by byl akt uctívání nebo zbožnosti, který je součástí praxe náboženství nebo přesvědčení v obecně uznané formě. Nicméně projev není omezen jen na takové akty, stačí určit dostatečně blízký a přímý vztah mezi aktem a vlastním přesvědčením na základě faktů každého případu.¹⁸⁴

Novější judikaturou¹⁸⁵ zabývající se předmětem jsou dvě žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce na základě čl. 267 SFEU, podané rozhodnutím Arbeitsgericht Hamburg (pracovní soud v Hamburku, Německo) (C-804/18) ze dne 21. listopadu 2018, jež došlo Soudnímu dvoru dne 20. prosince 2018, a rozhodnutím Bundesarbeitsgericht (Spolkový pracovní soud, Německo) (C-341/19) ze dne 30. ledna 2019, jež došlo Soudnímu dvoru dne 30. dubna 2019. V daném případě zaměstnavatel zaměstnancům zakázal nosit na pracovišti jakýkoliv viditelný politický, filozofický nebo náboženský symbol, pokud jsou v kontaktu s rodiči nebo jejich dětmi. Stěžovatelé opírali svou stížnost o skutečnost, že „*diskriminace na základě náboženského vyznání nebo víry, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace může ohrozit dosažení cílů Smlouvy o [FEU], zejména dosažení vysoké úrovně zaměstnanosti a sociální ochrany, zvyšování životní úrovně a kvality života, hospodářské a sociální soudržnosti, solidarity a volného pohybu osob. K tomuto účelu by měla být v celé [...] [Unii] zakázána jakákoli přímá nebo nepřímá diskriminace na základě náboženského vyznání nebo víry, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace v oblastech zahrnutých touto směrnicí. [...]*“. Zaměstnavatel, WABE, provozuje v Německu řadu jeslí, které zaměstnávají více než 600 zaměstnanců a pečují přibližně o 3 500 dětí. Toto sdružení se nehlásí k žádné politické straně ani náboženskému vyznání.

Stěžovatelka je specializovaná vychovatelka a pro sdružení WABE pracuje od roku 2014. Na začátku roku 2016 se rozhodla, že bude nosit muslimský šátek. Od 15. října 2016 do 30. května 2018 byla na rodičovské dovolené. V březnu 2018

¹⁸³ Rozsudek ESLP ze dne 10. 11. 2005, ve věci Leyla Sahin proti Turecku, stížnost č. 44774/98, § 78.

¹⁸⁴ Rozsudek ESLP ze dne 15. 1. 2013, ve věci Eweida a další proti Spojenému království, stížnost č. 48420/10, § 82.

¹⁸⁵ Rozsudek Soudního dvora ze dne 15. 7. 2021, ve spojených věcech C-804/18 a C-341/19.

přijalo sdružení WABE „Služební pokyn k dodržování zásady neutrality“, který má být uplatňován v jeho zařízeních, přičemž IX s ním byla seznámena dne 31. května téhož roku. Tento pokyn mimo jiné stanoví, že WABE „*se nehlásí k žádnému náboženskému vyznání a výslovně vítá rozmanitost náboženských vyznání a kultur. Pro zajištění individuálního a svobodného vývoje dětí v otázkách náboženského vyznání, světonázoru a politiky jsou zaměstnanci [...] povinni vůči rodičům, dětem a jiným třetím osobám přísně dodržovat zásadu neutrality*“. WABE vůči nim uplatňuje politiku politické, filozofické a náboženské neutrality. Pro zaměstnance WABE v centrále podniku pravidla zásady neutrality – s výjimkou pedagogického poradenství – neplatí, neboť nejsou v kontaktu se zákazníky. „*V této souvislosti platí níže uvedená konkrétní pravidla pro dodržování zásady neutrality na pracovišti. Zaměstnanci na pracovišti neprojevují vůči rodičům, dětem a třetím osobám žádným způsobem své politické, filozofické nebo náboženské přesvědčení. Zaměstnanci před rodiči, dětmi a třetími osobami na pracovišti nenosí žádné viditelné symboly svého politického, filozofického a náboženského přesvědčení. Zaměstnanci před rodiči, dětmi a třetími osobami na pracovišti neprojevují žádné z toho vyplývající zvyky.*“

Dne 1. června 2018 se IX dostavila na pracoviště s muslimským šátkem. Vzhledem k tomu, že odmítla šátek odložit, ředitelka zařízení ji dočasně uvolnila z práce. Stěžovatelka na podporu své obhajoby uvedla, že navzdory obecné povaze zákazu viditelného nošení politických, filozofických nebo náboženských symbolů je tento zákaz zaměřen přímo na nošení muslimského šátku a představuje tedy přímou diskriminaci. Dále zdůraznila, že se tento zákaz týká výlučně žen a musí být tedy posouzen rovněž s ohledem na zákaz diskriminace na základě pohlaví, a konečně, že se tento zákaz dotýká více žen z řad přistěhovalců, takže může rovněž představovat diskriminaci na základě etnického původu. Bundesverfassungsgericht (Spolkový ústavní soud, Německo) kromě toho rozhodl, že zákaz nosit muslimský šátek v práci, v zařízení péče o děti představuje závažný zásah do svobody víry a vyznání, k tomu, aby byl přípustný, se musí opírat o prokázané a konkrétní nebezpečí.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. 3. 2017, ve věci Samira Achbita a Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding proti G4S Secure Solutions NV, č. C-157/15,

WABE opřela svá tvrzení o německé zákony a požadovala předběžnou otázku, že soukromý zaměstnavatel může v rámci podniku uplatňovat politiku neutrality pod podmínkou, že tuto politiku sleduje koherentním a systematickým způsobem a omezí ji na zaměstnance, kteří jsou v kontaktu se zákazníky. Soud však konstatoval, že interní pravidlo podniku, které zakazuje zaměstnancům nosit na pracovišti jakýkoli viditelný symbol politického, filozofického nebo náboženského přesvědčení, zakládá ve vztahu k zaměstnancům, kteří z důvodu náboženských pravidel dodržují určitá pravidla oblékání, přímou diskriminaci na základě náboženského vyznání nebo přesvědčení ve smyslu této směrnice. Soudní dvůr již rozhodl, že vyznání musí být vykládáno tak, aby zahrnovalo jak forum internum, tedy samotné vyznání, tak forum externum, tedy veřejné projevy tohoto vyznání.¹⁸⁷ Právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zakotvené v čl. 9 EÚLP, „představuje jeden ze základů ‚demokratické společnosti‘ ve smyslu úmluvy“ a tvoří „ve svém náboženském rozměru jeden z nejsilnějších prvků, který přispívá k vytváření identity věřících a jejich pojetí života“.¹⁸⁸ Německé zákony totiž zakazovaly oděv zakrývající tvář při výkonu práce, a to vojákům a státním zaměstnancům. Například i členové volebních komisí nesměli při výkonu své práce zakrývat svůj obličej. Tento zákaz platil rovněž pro řidiče osobních a nákladních vozidel.

Tradiční koncept neutrálního státu se v Německu pod tlakem nových výzev postupně stále rychlejším tempem rozpadá a začíná být nekonzistentní. V současném Německu převažuje princip neutrality. Státní neutralita je důsledkem náboženské svobody garantované jako základní právo, nesmí však vyústit v lhostejnost.

V návaznosti na uvedený německý případ je velmi důležité zmínit případ Leyla Sahin vs. Turecko,¹⁸⁹ neboť tento judikát byl zmíněn rovněž v předešlém případě a je zmiňován v rozsudcích ESLP velmi hojně. V tomto případě byl totiž vydán

EU:C:2017:203.

¹⁸⁷ Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. 3. 2017, ve věci Samira Achbita a Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding proti G4S Secure Solutions NV, č. C-157/15, EU:C:2017:203, bod 28.

¹⁸⁸ Rozsudek ESLP ze dne 15. 2. 2001, ve věci Dahlab proti Švýcarsku, stížnost č. CE:ECHR:2001:0215DEC004239398.

¹⁸⁹ Rozsudek ESLP ze dne 10. 11. 2005, ve věci Leyla Sahin proti Turecku, stížnost č. 44774/98, § 78.

předpis zakazující vpuštění studentů (studentek) s vousy k vyučování. V návaznosti na uvedené je třeba zmínit čl. 9 odst. 2 ESLP, který umožňuje omezit náboženskou svobodu na základě stanoveného zákona, který je případně nezbytný v demokratické společnosti, v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví, morálky či ochrany práv jiných. Podmínky omezení jsou tři: stanovení zákony, nezbytnost v demokratické společnosti a ochrana práv a svobod jiných. Omezení musí být proporcí. Test proporcionality omezení je aplikován v rozsudcích ESLP vždy.

Jakýkoli zásah do náboženských svobod je nesporně choulostivou záležitostí. Tím spíše ve státech s velkým počtem náboženských menšin (jako je Německo i Francie), kde takový zásah může (ať už oprávněně či nikoliv) vyvolat obavy z diskriminace ze strany většinové společnosti. Dalším důvodem choulostivosti takového zásahu je fakt, že v moderních demokraciích je stát od náboženství oddělen a jeho zásahy jsou vnímány jako negativní vliv. ESLP dokonce uvádí, že „v demokratických společnostech, kde koexistuje více náboženství, může být nezbytné omezit tuto svobodu, aby se usmířily zájmy různých skupin a bylo zajištěno respektování přesvědčení každému“.¹⁹⁰ Omezení slouží především k regulaci veřejné diskuse ohledně náboženských otázek, a stát do ní zasáhne pouze v případě, že by tato diskuse sama omezila práva a svobody ostatních. Takový závěr je v souladu s oddělením církve od státu. V tureckém případě¹⁹¹ bylo zakázáno chodit do školy s muslimskými šátky na hlavě.

Státu se však dle ESLP ponechává prostor pro vlastní uvážení, zdali je omezení náboženské svobody excesivní. Pokud by takové omezení bylo považováno za neúměrné, může to stále být v souladu s ESLP. Hranicemi tohoto uvážení jsou „nutnost ochránit práva a svobody jiných, zachovat veřejný pořádek a zajistit veřejný mír a skutečný náboženský pluralismus, který je nezbytný pro přežití v demokratické společnosti“.¹⁹² Opět zde prostupuje omezení náboženského vyznání – tedy, že omezení možné je, ale jen tak, aby byly zachovány principy demokratického státu, soutěž myšlenek, včetně těch náboženských. Pokud

¹⁹⁰ Rozsudek ESLP ze dne 25. 5. 1993, ve věci Kokkinakis proti Řecku, stížnost č. 14307/88.

¹⁹¹ Rozsudek ESLP ze dne 10. 11. 2005, ve věci Leyla Sahin proti Turecku, stížnost č. 44774/98, § 78.

¹⁹² Tamtéž, § 110.

specifika země způsobila riziko ohrožení práv a svobod ostatních a ochranu veřejného pořádku, pak může projevení omezení náboženských vyznání formou nošení šátků být ospravedlnitelné.¹⁹³

Spolkový soud několikrát rozhodoval o přítomnosti náboženských symbolů ve veřejných školách. V roce 1995 byl například zrušen zákon, který nařizoval všem veřejným školám mít pověšený kříž jako křesťanský symbol. Kvůli zachování ateismu byl uvedený zákon zrušen. Následovala soudní rozhodnutí, která vedla k novelizaci školní legislativy, jež mimo jiné zakázala učitelům nošení náboženských symbolů ve třídách. Učitelé nesmí uplatňovat politické, náboženské a ideologické symboly na půdě veřejné školy. Stejně jako ve Francii nejsou muslimské šátky výslovně zmíněny, lze usoudit, že zákaz se má vztahovat i na ně. Pět spolkových zemí však umožňuje výjimky pro nošení křesťanských, židovských symbolů a oděvů. Paradoxem je například skutečnost, že v Bádensku-Württembersku zákon zakazuje muslimským učitelům nosit šátek, ale na druhou stranu umožňuje křesťanským učitelům nosit kutny a hábity. Uvedené se opírá o západní tradice a hodnoty. Berlín se pokouší neutralitu udržet a zakázal přítomnost všech náboženských symbolů ve veřejných institucích, tedy kromě muslimských šátků, křesťanských křížů a židovských kipů.¹⁹⁴

Německá Ústava se nijak nesnaží striktně držet stát a církev odděleně. V německé právní teorii se hovoří o principu neutrality státu. Je tedy patrné, že stát nesmí definovat, co lze legitimně klasifikovat jako nábožensky podmíněné chování a jeho vyznání. Za definici náboženství jsou odpovědné náboženské skupiny, nikoliv stát. Ve své podstatě je to tedy subjekt (nositel) základních práv, který dle svého pochopení rozhoduje o tom, co chce považovat za náboženské.¹⁹⁵ Sekulárnímu státu je v Německu zabráněno v hodnocení náboženských nebo ideologických přesvědčení. Vždy je zohledňována ústavní kompatibilita. Stát se nesmí ztotožňovat s určitou vírou, protože ztratil kompetenci soudit náboženské otázky a tuto pravomoc přenesl výlučně na subjekt (nositele) základních práv.

¹⁹³ Tamtéž, § 115.

¹⁹⁴ KAROLA, Petr. *Česká republika jako laický stát*. Praha: Wolters Kluwe, 2022. ISBN 978-80-7676-454-5, s. 66.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 62.

Tradiční oblastí střetu je problematika stravování, resp. ochrany zvířat a rituálních porážek. Německo prohlásilo halal porážku za nezákonnou, což však bylo v roce 2002 přehodnoceno na základě ústavní stížnosti muslimského řezníka a byla udělena výjimka pro uskutečňování rituálních porážek.¹⁹⁶

ESLP zdůrazňuje, že mezi jednotlivými náboženstvími má být držena neutralita a nestrannost. Všechna náboženství tak spadají pod ochranu čl. 9 Úmluvy ESLP. Jsou zde zahrnuta jak tradiční náboženství, tak i jejich odnože (křesťanství, islám, buddhismus, hinduismus, judaismus), ale i nové odnože (Svědci Jehovovi, Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů). Německý případ dokonce hovoří prostě o víře.¹⁹⁷

Princip neutrality státu, na kterém odluka státu od církve v Německu stojí, není důsledně aplikován vůči náboženským společnostem. Proklamovaná neutralita je již pouze fiktivní. Problém kooperačního modelu státu, postaveného na neutralitě státu, je však závažnější než u modelu laického státu, který stojí na principu laicity. Neutralita v Německu totiž neznamená, že je stejná vzdálenost mezi státem a každým jednotlivým náboženstvím, které se v Německu usadilo. Německo by mělo přijmout novou ústavu a nastavit postavení církvi a státu na nových pravidlech, protože jinak hrozí, že náboženský konflikt v Německu poroste.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 68.

¹⁹⁷ Rozsudek ESLP ze dne 6. 11. 2008, ve věci Leela Förderkreis e. V. a další proti Německu, stížnost č. 58911/00, § 81.

4.3 Francie

Pro Francii je typické odlišení státu a církve. V řadě rozsudků ESLP proti Francii bylo řečeno soudy Francie, že například zakrývání obličeje muslimskými symboly je v rozporu s hodnotami republiky, a to jak s principem sekularismu, tak a principy svobody, rovnosti a bratrství.¹⁹⁸ Rozpor s principem svobody je odkazem na symbolické podřízení, princip rovnosti je porušen na základě nerovnosti pohlaví a lidské důstojnosti. Princip bratrství porušuje právě kontakt s ostatními.¹⁹⁹ Francouzská vláda argumentovala ochranou druhých, ochranou jejich základních práv a svobod a otázkou veřejné bezpečnosti. Francie v uvedeném případě argumentovala skutečností, že „*tvář hraje významnou roli v lidské interakci: daleko více než jakákoliv jiná část těla, tvář vyjadřuje existenci individua jako unikátní bytosti a reflektuje sdílenou humanitu mluvčího, jakož i jeho odlišnost*“.²⁰⁰ Původní rozhodnutí ESLP konstatovalo, že uvedené stanovisko je vítanou revizí původního názoru, který dokonce směřoval k méně expresivnímu symbolu, tj. muslimskému šátku, že „*nošení muslimského šátku reprezentuje mocný vnější symbol, který se zdá být na ženy uložen náboženským příkazem a který je těžko slučitelný s principem rovnosti pohlaví*“, a proto jej nelze jednoduše „*smířit s tolerancí, respektem k druhým a především s principem rovnosti a zákazu diskriminace*...“²⁰¹ Ve francouzském případě bylo však judikováno, že „*Soud se domnívá, že smluvní strana se nemůže dovolávat rovnosti pohlaví za účelem zákazu praxe, která je ženami bráněna – jako v případě stěžovatelky – v kontextu výkonu práva obsaženého ve zkoumaném ustanovení, pokud bychom nechtěli přistoupit na argumentaci, že jednotlivci by mohli být na základě uvedeného chráněni před výkonem svých vlastních práv a svobod*“.²⁰²

¹⁹⁸ Rozsudek ESLP ze dne 1. 7. 2014, ve věci S.A.S. proti Francii, stížnost č. 43835/11, bod 17.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ Tamtéž, body 17 a 119.

²⁰¹ Rozsudek ESLP ze dne 10. 11. 2005, ve věci Leyla Sahin proti Turecku, stížnost č. 44774/98, § 111, a Rozsudek ESLP ze dne 15.2.2001 ve věci Dahlab proti Švýcarsku, stížnost č. 42393/98.

²⁰² Rozsudek ESLP ze dne 1. 7. 2014, ve věci S.A.S. proti Francii, stížnost č. 43835/11, body 17 a 119.

Je zde tedy posuzován legitimní cíl – ochrana práv a svobod druhých. ESLP v tomto ohledu konstatoval, že rozumí, když „jednotlivci, kteří jsou ve veřejném prostoru otevřeném všem, si mohou nepřát praxi nebo přístupy, které by fundamentálně zpochybnilly možnost otevřených mezilidských vztahů, která je – z povahy ustaveného konsensu – nepostradatelným elementem komunitního života dané společnosti. Soud proto může přijmout, že bariéra vzniklá zakrytím obličeje, je vnímána smluvním státem jako zasahující do práva druhých žít v prostoru socializace, který činí žití společně jednodušším.“²⁰³

ESLP vymezuje legitimní cíle pohledem práva na minimální podmínky pro život ve společnosti, avšak toto právo není právem garantovaným EÚLP. To lze považovat za sociální právo, tedy za minimální podmínky pro život ve společnosti, i když tato práva nejsou v EÚLP explicitně uvedena. ESLP uznává kulturní odlišnosti mezi většinovou společností a menšinami, což se odráží v náboženské praxi. Náboženská svoboda je podřízena lidskoprávnímu diskurzu. Francie byla ve výhodné pozici, neboť politicko-ústavní regulativ vztahu státu a náboženství ve smyslu laického státu směřoval ve prospěch obecného zákazu.

V daném případě došlo ke stížnosti francouzské muslimky (původem z Pákistánu), která brojila proti zákonu, který nabyt účinnosti v roce 2011 a jenž plošně zakázal nosit na veřejných prostranstvích oblečení zahalující obličej. Uvedené bylo pokutováno do výše 150 EUR. Stěžovatelka uvedla, že zahaluje svůj obličej z důvodu náboženského přesvědčení. V obecné rovině stěžovatel může být považován za oběť ve smyslu čl. 34 Úmluvy již tehdy, pokud je v důsledku zákonné úpravy nucen změnit své chování nebo riskovat stíhání, případně pokud náleží do kategorie osob, které mohou být právní úpravou přímo zasaženy.²⁰⁴ ESLP s odkazem na jiný rozsudek konstatoval, že stát zde vystupuje jako neutrální a nestranný organizátor výkonu různých náboženství, aby zajistil veřejný pořádek, náboženský soulad a toleranci. Stát však nesmí posuzovat legitimitu náboženských názorů nebo jejich projevů.²⁰⁵ V projednávané věci soud

²⁰³ Rozsudek ESLP ze dne 1. 7. 2014, ve věci S.A.S. proti Francii, stížnost č. 43835/11, body 17 a 122.

²⁰⁴ Rozsudek ESLP ze dne 6. 12. 2012, ve věci Michaud proti Francii, stížnost č. 11323/11.

²⁰⁵ Rozsudek ESLP ze dne 26. 9. 1996, ve věci Manoussakis a ostatní proti Řecku, stížnost č. 18748/91, § 47.

došel k závěru, že legitimního cíle veřejné bezpečnosti mohlo být dosaženo mírnějšími prostředky, přičemž žalovaná vláda neprokázala bezpečnostní ohrožení, které by takto zásadní zásah do Úmluvou zaručených práv vyžadovalo. Mnohé podstatné argumenty poskytuje řešení stížnosti zaměstnanců vycházejících z jejich sporů se zaměstnavateli, kdy tvrdí, že byla porušena jejich svoboda náboženského vyznání v zaměstnání. ESLP se v roce 2010 vyrovnával s argumentem, který uváděl, že pokud daná osoba se může vyhnout omezení práva na svobodu projevat náboženské vyznání nebo přesvědčení zakotvené v čl. 9 odst. 1 Úmluvy přijetím odlišných kroků, není toto právo porušeno.²⁰⁶ Tím se mělo na mysli – pokud stěžovatel může projevit své vyznání jinak než tím způsobem, o kterém se tvrdí, že byl omezen, pak stát neporušil jeho svobodu náboženského vyznání (projevu). Tento argument lze nalézt v rozsudku *Cha are Shalom Ve Tsedek*²⁰⁷, kdy právo na svobodu projevu náboženského vyznání je omezeno jen tehdy, pokud by zákaz rituální porážky ultraortodoxním Židům zcela znemožnil jíst maso pocházející z poražených zvířat. V uvedeném případě tak nebylo, neboť šlo maso opatřit jinde. Soud považoval za náboženský projev spíše pojídání masa než samotnou porážku. Pokud se zaměstnanec mohl vyhnout omezení své svobody náboženského vyznání tím, že by z pracovního poměru odešel, nebylo by jeho právo zakotvené v čl. 9 odst. 1 Úmluvy porušeno. V rámci porušení náboženské svobody v zaměstnaneckém poměru je nutno dle ESLP řešit, zda mohlo být jednáno jinak, čímž by došlo k odstranění porušení práva. Dle ESLP je podstatné řešit tuto možnost v celkové rovnováze při úvaze o tom, zda bylo omezení proporční.²⁰⁸

Na případě z Velké Británie je zajímavá skutečnost, že do sporu se zapojila velká řada organizací. Zatímco u první stěžovatelky ESLP shledal, že nebylo proporční omezení její náboženské svobody, když ji jako pracovníci aerolinií bylo zakázáno nosit křížek jako náboženský symbol, u druhé totéž omezení proporční bylo, neboť pracovala jako zdravotní sestra a kříž na řetízku kolem krku mohl způsobit

²⁰⁶ Rozsudek ESLP ze dne 15. 1. 2013, ve věci *Eweida a další proti Spojenému království*, stížnost č. 48420/10, § 115.

²⁰⁷ Rozsudek ESLP ze dne 27. 6. 2000, ve věci *Chare Shalom ve Tsedek proti Francii*, stížnost č. 27417/95.

²⁰⁸ Rozsudek ESLP ze dne 15. 1. 2013, ve věci *Eweida a další proti Spojenému království*, stížnost č. 48420/10, § 115.

zdravotní riziko pro pacienty.²⁰⁹ Lze tedy uzavřít, že omezení náboženské svobody nebo přesvědčení do jisté míry závisí na konkrétních okolnostech panujících v dané zemi, ale rovněž na okolnostech daného stěžovatele, včetně toho, o jaký vztah se jedná. Nošení náboženských symbolů ve školách však není v rozporu s čl. 9 Úmluvy „*volá po regulaci státem... která se může měnit v čase a místě podle potřeb a zdrojů... taková regulace nesmí překročit samotnou podstatu práva na vzdělání a být v rozporu s ostatními právy zahrnutými v Úmluvě*“.²¹⁰ ESLP konstatoval „*v zájmu svobody náboženského vyznání se musejí zaměstnavatelé přizpůsobit, alespoň v některých ohledech, zvyklostem svých zaměstnanců, např. tím, že vytvoří podmínky pro přestávky na modlení. Pokud je však víra neslučitelná s vlastní prováděnou prací a taková výjimka by mohla diskriminovat ostatní zaměstnance, pak dotyčnému nezbyvá, než změnit zaměstnavatele*“.²¹¹ Pravidla, která společnost vydala k nošení nových uniforem, stanovila, že „*šperky, které nejsou v souladu s výše uvedenými pravidly, nejsou povoleny jako doplněk uniformy*“ a že „*každý šperk, který není v souladu s výše uvedenými předpisy*“, musí být odstraněn. Vzhledem k tomu, že mužští zaměstnanci sikhského vyznání měli dovoleno nosit tmavě modrý nebo bílý turban či v létě nosit ceremoniální náramek, a k tomu, že ženy muslimského vyznání, které byly součástí pozemního personálu, směly podle těchto regulí nosit hidžáb ve schválených barevných odstínech, cítila se paní Eweida jako křesťanka diskriminována. Po sérii reportáží na téma náboženských symbolů v médiích se společnost British Airways rozhodla tato pravidla poněkud rozvolnit. Do této doby však paní Eweida zůstala na protest doma a společnost British Airways jí odmítla kompenzovat ušlý zisk, o který během tohoto období, ve kterém se rozhodla nechodit do práce, přišla. Paní Eweida tvrdila, že Úmluva neuvádí, že náboženská svoboda je omezena v okamžiku, kdy někdo překročí práh prostoru, ve kterém vykonává svoje povolání. Zdůrazňuje, že jí byla vnitrostátním právem odeprána ochrana její „*zcela upřímné a ortodoxní touhy projevit svou víru tím,*

²⁰⁹ Tamtéž, § 89–101.

²¹⁰ Rozsudek ESLP ze dne 23. 7. 1968, obecně známý jako „Belgický jazykový případ“, stížnost č. 1474/62.

²¹¹ Rozsudek ESLP ze dne 15. 1. 2013, ve věci Eweida a další proti Spojenému království, stížnost č. 48420/10, § 82.

že nosí kříž“. Paní Chaplin argumentovala tím, že viditelné nošení kříže je jasným aspektem a obecně uznávanou součástí křesťanského náboženství. Pojem víry má mimořádnou důležitost. V pracovněprávních vztazích může být po zaměstnanci vyžadována předchozí informace o tom, zda zaměstnanec zamýšlí požádat o určité odlišné zacházení v rámci výkonu zaměstnání.²¹² Z judikatury ESLP pak plyne, že náboženské vyznání v kombinaci s principem laického a na výlučnou ideologii nevázaného státu vede k tomu, že stát má povinnost být neutrálním aktérem.

Odmítání požadavků muslimské komunity ve školství znamenalo ve Francii nárůst soukromých škol, a tím i segregaci těchto žáků (náboženské symboly, halal strava). Školy, které zřizuje stát ve Francii, podléhají zákonům.

Rozsudek²¹³ představuje pokračování linie rozhodnutí ESLP v otázkách svobody náboženského vyznání a zákazu diskriminace. Již dříve, v roce 2011, rozhodl ESLP v případě Lautsi v. Itálie (č. 30814/06), že otázka týkající se náboženských symbolů ve třídách v zásadě spadá pouze do prostoru pro uvážení státu (*margin of appreciation*). V roce 2010 se ESLP v případě Ahmet Arslan a další v. Turecko (č. 41135/98)²¹⁴ zabýval případem skupiny věřících, která si stěžovala, že Turecko přijalo zákon, který omezuje nošení pokrývky hlavy a náboženských oděvů na veřejnosti. ESLP sice uvedl, že náboženská neutralita může mít přednost před právem na veřejný projev náboženství, nicméně v tomto konkrétním případě měl za to, že došlo k porušení čl. 9 Úmluvy, zejména kvůli tomu, že Turecko nepředložilo „žádný důkaz, že žalobkyně představuje hrozbu pro veřejný pořádek“.

Stejně jako ve Francii v případě modelu laického státu další vývoj kooperačního modelu není nyní determinován vztahem ke katolické církvi a dalším křesťanským vyznáním, ale především vztahem k islámu a islámské komunitě. Ve Francii je možno sledovat mnohem striktnější omezení náboženských projevů muslimů, nežli je tomu například v Německu.

²¹² Rozhodnutí ESLP ze dne 12. 3. 1981, ve věci X. proti Spojenému království, stížnost č. 8160/78.

²¹³ Rozsudek ESLP ze dne 15. 1. 2013, ve věci Eweida a další proti Spojenému království, stížnost č. 48420/10.

²¹⁴ Rozsudek ESLP ze dne 23. 2. 2010, ve věci Ahmet Arslan a ostatní proti Turecku, stížnost č. 41135/98.

4.4 ESLP náboženská svoboda – věznice

Soud obecně akceptuje, že život ve věznicích přináší nezbytná omezení. Stížnosti vězňů, kteří se domáhají extra zacházení (jídlo, ošacení, knihy aj.) s odkazem na své náboženské přesvědčení, často spíše exotického původu, patrně nenaleznou ve Štrasburku mnoho pochopení. Smluvní strany nejsou povinny začít zřizovat specifické režimy ve věznicích proto, aby vyhověly všem náboženským přesvědčením vězňů. Na druhou stranu však ESLP trvá na jakémisi minimálním standardu, který smluvní stranu příliš nestojí či ji nezatíží. Není výraznějším provozním problémem pro správu věznice povolat kněze (většinového náboženství v dané zemi) k vězni, který se dožaduje návštěvy duchovního, stejně jako není problémem nedávat vězni maso v rámci jinak naprosto běžné stravy. Podobnou úroveň „náboženského servisu“ lze po smluvní straně rozumně požadovat. Je však patrné, že správa stejné (evropské) věznice nebude mít povinnost shánět k žádosti vězně duchovního lokálního animistického kultu ze střední Bolívie, stejně jako mu připravovat stravu získanou pouze lisováním mladých bambusových klíčků za studena, neboť tak to žádá učení Mistra.²¹⁵

²¹⁵ KOSAŘ, David; KMEC, Jiří; BOBEK, Michal a KRATOCHVÍL, Jan. *Evropská úmluva o lidských právech*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-365-3, s. 986.

Závěr

Právo na svobodné vyznání náboženského přesvědčení představuje klíčové lidské právo, na které se v právních systémech demokratických zemí klade velký důraz. V ideálním případě by měly být státní struktury a náboženské instituce odděleny a samostatně spravovány. Nicméně v zemi jako je Polsko, je zaznamenán významný vliv náboženství na společenský život, zejména v oblasti vzdělávání, což je dáno historickým a kulturním vývojem. Zvláště v kontrastu s Francií si můžeme povšimnout, že i když je v obou státech garantována náboženská svoboda, státy se nacházejí na opačných koncích spektra náboženské svobody.

Mezinárodní dohody a smlouvy, ke kterým se zkoumané státy zavázaly, jako jsou Evropská úmluva o lidských právech, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, stanovují základy pro zahrnutí práva na svobodu náboženství do vnitrostátních právních systémů. V České republice je svoboda náboženství podchycena v článcích 15 a 16 Listiny.

Hlavní esencí náboženské svobody je právo na svobodné vyjádření vlastní víry. Ačkoli může být veřejný projev víry omezen státní mocí z důvodů veřejného pořádku, bezpečnosti, ochrany zdraví, nebo kvůli ochraně práv jiných, každý stát přistupuje k omezení náboženských projevů s ohledem na své národní tradice a historii. Jakákoli omezení musí být v souladu s třemi kritérii: musí být založena na zákoně, musí sledovat legitimní cíl a musí být nezbytná v demokratické společnosti.

Evropský soud pro lidská práva funguje jako kontrolní orgán pro sledování dodržování těchto pravidel, umožňuje jednotlivcům a organizacím podávat stížnosti na porušování práv. Tento soud vyhodnocuje, zda jsou omezení spravedlivá, zda jsou předvídatelná, a zda jsou nezbytná pro demokratické společenství.

V posledních letech došlo k nárůstu omezení náboženské svobody v demokratických zemích, což je často vysvětlováno migrací a obavami z neznámých kultur a tradic. To vede ke zvýšeným regulacím náboženských

organizací, zákazům zakrývání obličeje z náboženských důvodů a omezením na výkon náboženských rituálů. Ve Francii situace pomalu graduje a stupňuje se přísnost zákonů, které regulují oblast veřejných projevů vyznání.

Svoboda náboženství se také stává předmětem diskusí, když je v konfliktu s dalšími lidskými právy, jako je svoboda projevu. I umělecké vyjádření, které může být považováno za urážlivé, může být viděno jako hrozba pro náboženskou svobodu. V těchto případech Evropský soud pro lidská práva často dává přednost ochraně náboženských svobod před svobodou projevu.

Seznam použité literatury

Seznam použité monografie

ADAMOVÁ, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619 / Karolina Adamová*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2009. Ediční řada Ústavu státu a práva AV ČR. ISBN 978-80-904024-9-2.

BALÍK, Stanislav, Stanislav BALÍK a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny evropských zemí a USA: (stručný nástin)*. 4. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7380-808-2.

BIEŃ-KACAŁA, Agnieszka et al. *Constitutional law in Poland*. Second edition. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, [2021], ©2021. 172 stran.

ČAPEK, Jan. *Evropská Úmluva o ochraně lidských práv: [komentář s judikaturou]*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-789-8, s. 887.

DAVIS, Howard. *Human rights law: directions*. 5th edition. Oxford: Oxford University Press, [2021], ©2021. xli, 539 stran. Directions. Straightforward law. ISBN 978-0-19-887134-7.

ČECHUROVÁ, Jana a kol. *Ústava 1920: vyvrcholení konstituování československého státu*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011. Teoretik. ISBN 978-80-87212-67-7.

DUFEK, Pavel a SMEKAL, Hubert. *Lidská práva v mezinárodní politice*. Lidská práva. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-720-1.

GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří a ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky: základy českého ústavního práva*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Prospektrum, 2002. ISBN 80-7175-077-8.

GRANAT, Mirosław a GRANAT, Katarzyna. *The Constitution of Poland: a contextual analysis*. First published. Oxford: Hart, 2019. xxxiv, 262 stran. Constitutional systems of the world. ISBN 978-1-5099-1394-7.

GUNN, Jeremy T.: The Complexity of Religions and the Definition of “Religion“ in International Law. Harvard Human Rights Journal, 2003, roč. 16.

HODÁS, Milan. *Historický vývoj ľudských práv a ústavného štátu (a niektoré súčasné výzvy)*. Bratislava: História ľudských práv, o.z., 2016. ISBN 978-80-972218-0-5.

HRDINA, Ignác Antonín. *Náboženská svoboda v právu České republiky: (podle právního stavu k 1.1.2004)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-67-x.

HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva: text je sestaven a uspořádán podle stavu k 1. 4. 2003*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-417-X.

HUSSEINI, Faisal. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Beckova edice komentované zákony. V Praze: C.H. Beck, 2021. ISBN 978-80-7400-812-2.

JÄGER, Petr. Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání. In WAGNEROVÁ, Eliška a Vojtěch ŠIMÍČEK a Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s. s. 370-393. Kodex. ISBN 978-80-7357-750-6. 2012.

KAROLA, Petr. *Česká republika jako laický stát*. Praha: Wolters Kluwe, 2022. ISBN 978-80-7676-454-5.

KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7380-261-5.

KLOKOČKA, Vladimír a WAGNEROVÁ, Eliška. *Ústavy států Evropské unie: ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko, Velké Británie*. Praha: Linde, 1997. ISBN 80-7201-056-5.

KOSAŘ, David; KMEC, Jiří; BOBEK, Michal a KRATOCHVÍL, Jan. *Evropská úmluva o lidských právech*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-365-3, s. 986

- KREJČÍ, Oskar. *Lidská práva*. Praha: Professional Publishing, 2011. ISBN 978-80-7431-056-0
- KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech: komentář. Beckovy malé komentáře*. V Praze: C.H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-362-2.
- LAMPARTER, Michal. *Církev a stát: sborník příspěvků z 5. ročníku konference*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2000. Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická; Sv. 243. ISBN 80-210-2421-6.
- LUDVÍKOVSKÝ, Ladislav: Předmluva. In: CICERO, Marcus Tullius: *O povinnostech*. Praha: Svoboda, 1970.
- MADEJ, Martin. *Meze základních práv v České republice*. Teoretik. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-294-3.
- MANENT, P. *Cours familier de philosophie politique*. Gallimard. Paris, 2001.
- MONSMA, Stephen V. a SOPER, Christopher J. *The challenge of pluralism: church and state in five democracies*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2009. ISBN 978-0-742-55416-0.
- MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Lidské práva, kultura a náboženstvo*. Praha: Leges, [2014]. Teoretik. ISBN 978-80-7502-063-5.
- ONDŘEJ, Jan, Josef MRÁZEK a Oto KUNZ. *Základy mezinárodního práva veřejného*. V Praze: C.H. Beck, 2018. Beckova skripta. ISBN 978-80-7400-487-2.
- OPATRŇÝ, Aleš. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-778-3.
- PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti: úvahy a polemiky*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0489-2.
- PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti: úvahy a polemiky*. V Praze: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1642-1, s. 543.

PAVLÍČEK, Václav. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář. 2., dopl. a podstatně rozš. vyd. Zákony s poznámkami (Linde)*. Praha: Linde, 1999. ISBN 80-7201-170-7.

ROBBERS, Gerhard (ed.). *Stát a církev v zemích EU*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0967-1.

ROBBERS, Gerhard et al. *Constitutional law in Germany*. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, [2017], ©2017. 226 stran. ISBN 978-90-411-8739-0.

SCHELLE, Karel a VLČEK, Eduard. *Dokumenty ke studiu moderních dějin státu a práva*. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0859-8.

SCHOEN, Brigitte: *New Religions in Germany*. In: *New Religious Movements in the Twenty-First Century*. London: Routledge, 2004.

SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Deus et gentes. Brno: L. Marek, 2008. ISBN 978-80-87127-13-1.

ŠIMEČKOVÁ, Eva. *Zákaz diskriminace v pracovněprávních vztazích*. Praha: Leges, 2020. Teoretik. ISBN 978-80-7502-470-1.

ŠTĚCH, Ondřej. *Náboženství a sekularita: zápas o veřejný prostor*. Filosofie a sociální vědy. Praha: Filosofia, 2017. ISBN 978-80-7007-499-2.

TAYLOR, CH. *Proč je zapotřebí radikální redefinice sekularismu*. In ŠTĚCH, O. (ed.) *Náboženství a sekularita. Zápas o veřejný prostor*. Praha: Filosofia, 2017. ISBN 978-80-7007-499-2.

TRETERA, Rajmund Jiří a HORÁK, Záboj. *Konfesní právo*. Teoretik. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-118-2.

VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 239 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-135-9.

VLADÁR V. Dejiny církevního práva, str. 337-339 VLADÁR, Vojtech. *Dejiny církevního práva*. Vydání první. Praha: Leges, 2017. Student. ISBN 978-80-7502-238-7

WAGNEROVÁ, Eliška. *Listina základních práv a svobod: komentář*. 2., doplněné a aktualizované vydání. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2023. ISBN 978-80-7676-747-8.

Seznam použitých odborných článků

POST, Robert. Religion and Freedom of Speech: Portraits of Muhammad. *Constellations*. 2007, roč. 14, č. (1), s. 72-90. ISSN 1351-0487.

Seznam použitých internetových zdrojů

ARD TAGESSCHAU: *Bundestag beschließt Gesetz zur Beschneidung*. Tagesschau.de [online] [17. 3. 2024]. Dostupné na: <http://www.tagesschau.de/inland/beschneidung164.html>

HEINIG, H.-M.: *Beschneidungs-Urteil: Juristisch und rechtsethisch fragwürdig*. Verfassungsblog.de [online], [19.3. 2024]. Dostupné na: <http://verfassungsblog.de/beschneidungsurteil-juristisch-und-rechtsethisch-fragwrdig>.

HUDOC. *Document collection*. Online. In: European Court of Human Rights <https://hudoc.echr.coe.int/tkp197/view.asp#%20>. [cit. 2024-02-12].

KLUSÁK, Michal. Vliv náboženství na politiku v Polsku [online]. E-polis.cz, 24. únor 2009. [cit. 2024-01-19]. Dostupné z WWW: ISSN 1801-1438.

MUELLER, H. E.: *"Unerhört" und "unsensibel"? - Urteil des LG Köln zur Beschneidung*. Beck.de [online], [19. 3. 2024]. Dostupné na: <http://blog.beck.de/2012/06/27/unerhoert-und-unsensibel-urteil-des-lg-koeln-zur-beschneidung>.

UNODC. *The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*. Online. In: United Nations Office on Drugs and Crime. Dostupné

z: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf. [cit. 2024-02-03].

Seznam použitých právních předpisů

Sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

Vyhláška č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Usnesení č. DE01/48, Všeobecná deklarace lidských práv

Sdělení č. 208/1993 Sb., o Úmluvě o právním postavení uprchlíků a Protokolu týkajícím se právního postavení uprchlíků.

Sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.

Vyhláška č. 65/1954 Sb., o Ženevských úmluvách ze dne 12. srpna 1949 na ochranu obětí války.

Listina základních práv Evropské unie

Ustawa Kodeks karny wykonawczy Dz.U.2021.53, ve znění pozdějších předpisů.

Ustawa Kodeks karny skarbowy, publikován jako Dz.U. 1999

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech).

Zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

§ 1631d německého občanského zákoníku ("Bürgerliches Gesetzbuch", BGBI. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738).

§ 1631d německého občanského zákoníku ("Bürgerliches Gesetzbuch", BGBI. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738).

FRANCOUZSKÁ REPUBLIKA Loi N o . 2004–228 du 15 mard 2004 encadrant, en application du pnmce de laicité, le port de signes ou de netues manifestant une appartenance religieuse dans les écoles, colleges et lycées publics. In: LegiFrance [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.legifrance.gouv.fr>.

FRANCOUZSKÁ REPUBLIKA LOI n° 2010-1192 du 11 octobre 2010 interdisant la dissimulation du visage dans l'espace public (1) In: LegiFrance [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.legifrance.gouv.fr>.

Seznam použité judikatury ÚS

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 18/98 ze dne 2. 6. 1999. Publikováno ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu pod č. 82/1999 US.

Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 8. 10. 1998, sp. zn. IV. ÚS 171/97, Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, sv. 12, str. 457 a násl.)

Nález Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002.

Nález Ústavního soudu, sp. zn. II. ÚS 2120/21 ze dne 11. 10. 2022.

Seznam použité judikatury NS

Rozhodnutí NS ze dne 11. 5. 2021, sp. Zn. 25 Cdo 1081/2020.

Rozsudek NS sp. Zn. 7 As 48/2012 ze dne 31.05.2012

Seznam použité judikatury

Rozsudek ESLP ze dne 15. 9. 2022, ve věci Rabczewska proti Polsku, stížnost č. 8257/13.

Rozhodnutí ESLP ze dne 9. 4. 2002 ve věci Pretty proti Spojenému Království, stížnost č. 2346/02.

Rozhodnutí ESLP ze dne 7. 12. 1976 ve věci Handyside proti Spojenému království, stížnost č. 5493/72

Rozhodnutí ESLP ze dne 25. 2. 1982 ve věci Campbell proti Spojenému království, stížnost č. 7511/76.

Rozsudek ESLP ze dne 20. 9. 1994, ve věci Otto-Preminger-Institut proti Rakousku, stížnost č. 13470/87.

Rozsudek ESLP ze dne 17. 7. 2018, ve věci E.S. proti Rakousku, stížnost č. 38004/12.

Rozsudek ESLP ze dne 27. 5. 2003, ve věci Skalka proti Polsku, stížnost č. 43425/98.

Rozsudek ESLP ze dne 9. 1. 2007, ve věci Kwiecién proti Polsku č. 51744/99.

Rozsudek Spolkového ústavního soudu ze dne 15. 1. 1958, ve věci Luth Urteil, 1 BvR 400/51, BVerfGE 7.

Rozhodnutí Soudního dvora pro lidská práva ze dne 14. 7. 1987, A.R. M. Chappel proti Spojenému království, stížnost č. 12587/86.

Rozhodnutí Komise soudního dvora ze dne 19. 3. 1981, Omkarananda a Divine Light Zentrum proti Švýcarsku, stížnost č. 8118/77.

Rozhodnutí ESLP ze dne 26. 7. 2007, Barankěvič proti Rusku, stížnost č. 10519/03.

Rozsudek ESLP ze dne 23. 7. 1968, obecně známý jako „Belgický jazykový případ“, stížnost č. 1474/62.

Rozhodnutí ESLP ze dne 12. 6. 1979, ve věci Pat Arrowsmith proti Velké Británii, stížnost č. 7050/75.

Rozhodnutí ESLP ze dne 12. 3. 1981, ve věci X. proti Spojenému království, stížnost č. 8160/78.

Rozsudek ESLP ze dne 25. 2. 1982, ve věci Campbell a Cosans proti Spojenému království, stížnost č. 7511/76 a 7743/76.

Rozsudek ESLP ze dne 25. 5. 1993, ve věci Kokkinakis proti Řecku, stížnost č.14307/88.

Rozsudek ESLP ze dne 26. 9. 1996, ve věci Manoussakis a ostatní proti Řecku, stížnost č. 18748/91.

Rozsudek ESLP ze dne 27. 6. 2000, ve věci Chare Shalom ve Tsedek proti Francii, stížnost č. 27417/95.

Rozsudek ESLP ze dne 15. 2. 2001, ve věci Dahlab proti. Švýcarsku, stížnost č. CE:ECHR: 2001:0215DEC004239398.

Rozsudek ESLP ze dne 10. 11. 2005, ve věci Leyla Sahin proti Turecku, stížnost č. 44774/98.

Rozsudek ESLP ze dne 6. 11. 2008, ve věci Leela Förderkreis e. V. a další proti Německu, stížnost č. 58911/00.

Rozsudek ESLP ze dne 23. 2. 2010, ve věci Ahmet Arslan a ostatní proti Turecku, stížnost č. 41135/98.

Rozsudek ESLP ze dne 7. 12. 2010, ve věci Jakóbski proti Polsku, stížnost č. 18429/06.

Rozsudek ESLP ze dne 3. 2. 2011, ve věci Siebenhaar proti Německu, stížnost č. 18136/02.

Rozsudek ESLP ze dne 6. 12. 2012, ve věci Michaud proti Francii, stížnost č. 11323/11.

Rozsudek ESLP ze dne 15. 1. 2013, ve věci Eweida a další proti Spojenému království, stížnost č. 48420/10.

Rozsudek ESLP ze dne 17. 12. 2013, ve věci Vartic proti Rumunsku (č. 2), stížnost č. 14150/08.

Rozsudek ESLP ze dne 1. 7. 2014, ve věci S.A.S. proti Francii, stížnost č. 43835/11.

Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. 3. 2017, ve věci Samira Achbita a Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding proti G4S Secure Solutions NV, č. C-157/15, EU:C:2017:203.

Rozhodnutí ESLP ze dne 26. 1. 2021, Szpital Kliniczny im. dra J. Babińskiego Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Krakowie, C-16/19, EU:C:2021:64.

Rozsudek Soudního dvora ze dne 15. 7. 2021, ve spojených věcech C-804/18 a C-341/19.

Rozsudek Vrchního zemského soudu (Oberlandesgericht) Hamm, sp. zn. 3 UF 133/13, ze dne 30. 8. 2013, dostupný na: <http://openjur.de/u/646212.html> /online 19. 3. 2024/

Cass Civ. I. z 11. 6. 1991, D. 1991, 521. Malaurie.

Rozsudek ESD ze dne 27. 10. 1976, ve věci Vievien Prais v Council of the European Communities, věc 130/75, s. 1589.

Rozhodnutí Ústavního tribunálu Polska ze dne 22.10. 2020, K 1/20 [online]. Internetowy Portal Orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego [cit. 2021-03-03].

Seznam použitých zkratek

ESLP	Evropský soud pro lidská práva
Ústava	Ústava České republiky
Listina	Listina základních práv a svobod
Úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a svobod
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
ESD	Evropský soudní dvůr
NS	Nejvyšší soud
ÚS	Ústavní soud

Resume

Limits and freedoms of religion are fundamental pillars of any modern society. They determine universal liberties and determine the level of the secular state according to democratic conditions. They rely on three main attributes, which are legislation, legitimacy and proportionality. The role of the state can thus be extensive in the case of a secular state, intensive if the state supports a certain religion, or compensatory when it corrects wrongdoing. Religion permeates the entire society because it has become the basic pillar of society. It influenced its formation and continues to serve the spiritual dimension of the time. The work presents the reasons that determine the state of religious freedoms and the limits according to their manifestations. The protection of rights is then very complex and unpredictable, because each case is not only specific, but also understood differently according to the situation in a given social community. The fundamental attributes of religious freedom, when there was a separation from state power, are laws, but they contain vague formulations. Religious freedoms and limits are thus interpreted according to the subjective opinions of the courts and do not have a generally valid form. So they are individualistic. Using the jurisprudence of the European Court of Human Rights, a jurisprudence was created that determines the way to protect or prevent expressions of religion. This jurisprudence is not completely binding and is interpreted according to the given cases. In addition, the decisions of the court were questioned according to the fact that he was subject to general pressures. That is why the work contains a number of interpretations that critically comment on the decisions and procedures of the courts. This is not in order to arbitrarily criticize the judicial system, but in order to achieve a truly legal awareness and objectivity in the case of assessing the freedoms and limits of religious belief. Religion is an essential part of society. And the observance of the rights of believers can be used to determine how democratic a society is. The spiritual dimension of faith is unrepeatable and the *forum interius* unlimited. On the contrary, the *forum externis* concerns everyone, because the external manifestations of liberties also mean civil liberties. Therefore, it is also very difficult to set boundaries. Religious freedoms can be

expressed privately, publicly and without restrictions. Faith is not only a personal matter, but a social one, and the state may not interfere with religion, but it has retained great arbitrariness in its approach to the protection or suppression of religious freedoms. Such an approach can be objectionable because it leads to the regulation of religious rights. Therefore, the work asks whether religious expressions and boundaries are protected in such a way that their violations do not occur and whether the degree of religious freedoms and boundaries can be determined in such a way that they correspond to the needs of society. These questions could not be answered unequivocally despite analogical research. Which is not a lack of investigation, but a picture of the real social situation and social uncertainty.